

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Diplomová práce

Rodičovská zodpovědnost a její výkon

Vedoucí diplomové práce:

Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Studentka:

Eva Jandová

Škábova 3055/16

106 00 Praha10

2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila všechny prameny, z nichž jsem při své práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Zkratky

- C.c. – Código civil (španělský občanský zákoník) - Real Decreto de 24 de julio de 1889, en la redacción actual
- LPS – Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky
- MZV - Ministerstvo zahraničních věcí
- OChrDětZ - Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- OSŘ - Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- OZ- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- OZO - Obecný zákoník občanský (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch)
- TrZ - Zákon č.140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- ZoR - Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

1. Úvod

V zájmu dítěte, jeho plného a harmonického rozvoje, je nejvhodnějším místem jeho růstu rodina. V rámci ní pak dochází ke tvorbě vzájemných vztahů mezi rodiči a dětmi. Rodičům je na základě mezinárodních dokumentů, ústavních a zákonných norem garantována rozhodující úloha ve výchově a péči o dítě. Zároveň mají zcela rozhodující postavení ve vývoji dítěte. Již Deklarace práv dítěte a nyní znovu Úmluva o právech dítěte upozorňují, že dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu. Toto by mělo být dětem zabezpečeno především ze strany jejich rodičů, zejména prostřednictvím institutu rodičovské zodpovědnosti. Bohužel je možné, že z objektivních či zcela subjektivních příčin nebudou moci rodiče těmto svým povinnostem, ale současně i právům, dostát. V takovém případě je nezbytné, aby v zájmu dítěte zasáhl státní orgán. Zájem dítěte je nejvyšší hodnotou, která musí být v každé moderní společnosti vždy zohledněna. Jednoduše řečeno, jak říkají autoři *The child as citizen*¹, dítě má právo na dětství. Má především právo na to, aby o něj bylo pečováno takovým způsobem, aby mohlo plně rozvíjet svou osobnost. Současně je i na místě, aby bylo zastoupeno v záležitostech, které se ho dotýkají a pro které není rozumově a volně natolik vyspělé, aby se zastupovalo samo. V tom mu má být nápomocna především jeho rodina, resp. rodiče, přičemž z tohoto důvodu právo vytváří instituty jeho ochrany.

Cílem předkládané diplomové práce bude analyzovat existující úpravu institutu rodičovské zodpovědnosti v českém právním řádu, její komparace s platnou španělskou úpravou, kterou jsem měla možnost v rámci svého ročního studijního pobytu ve Španělsku zčásti poznat, a nastínit perspektivy dalšího vývoje tohoto institutu v České republice. Rovněž tak bude provedeno krátké ohlédnutí za úpravou v jednotlivých historických obdobích, neboť i toto přináší bezpochyby mnoho cenných poznatků pro problematiku vztahu rodiče - dítě. Práce čerpá nejen z platné právní úpravy, ale i ze soudní judikatury a stanovisek odborné veřejnosti.

¹ Bellamy, C. - Jeleff, S. - Knutsson, K. E. - Sylwander, L.: *The child as citizen*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1996

2. Úvodem ke španělské právní úpravě

Úvodem této práce je nutno zmínit základní pojem, který užívá španělská právní úprava a který naše současná právní úprava nezná, ačkoli se v budoucnu s jeho opětovným zavedením počítá. Tímto pojmem je emancipace.

Emancipace působí zánik rodičovské zodpovědnosti a způsobuje, že osoba nezletilá nabývá způsobilost k právním úkonům, jaké požívá osoba zletilá. Z tohoto obecného pravidla však existují výjimky stanovené zákonem. Španělská právní úprava tedy stanoví, že v některých případech, nemůže osoba emancipovaná jednat samostatně, ale potřebuje součinnost osob, které byly jejími zákonnými zástupci. Jedná se o peněžní půjčky, nakládání s nemovitostmi, obchodními společnostmi nebo cennými předměty. Jednání učiněná bez souhlasu těchto osob budou postižena relativní neplatností.

Španělská právní úprava rozeznává čtyři formy emancipace:

- a) emancipace udělená těmi, kteří vykonávají rodičovskou zodpovědnost,
- b) emancipace na žádost nezletilého udělená soudem v důsledku nového manželství rodiče, který vykonává rodičovskou zodpovědnost,
- c) emancipace na žádost nezletilého poručenice udělená soudem,
- d) emancipace vzniklá na základě manželství.

Podmínkou jakékoli formy emancipace, s výjimkou emancipace dosažené manželstvím, je, že nezletilý je starší šestnácti let a o emancipaci žádá nebo s ní souhlasí. V případě emancipace vzniklé na základě manželství je věková hranice nižší, neboť uzavřít manželství ve Španělsku mohou osoby starší čtrnácti let po obdržení soudního prominutí překážky nízkého věku. Emancipace v tomto případě vzniká ze zákona uzavřením manželství samého.

Emancipace zaniká dosažením zletilosti, tedy osmnácti let.

Existence tohoto institutu však nemá ve Španělsku podporu veškeré odborné veřejnosti, jak dokládá následující citace. Snížením hranice zletilosti na osmnáct let emancipace ztratila veškerý svůj praktický smysl. V současnosti malé množství rodičů emancipuje své děti, a pokud tak činí, děje se tak za účelem dosažení konkrétního a vlastního zájmu, běžně majetkového charakteru, což není v souladu s pravou podstatou tohoto institutu a podle obecných pravidel bude třeba takové jednání kvalifikovat jako podvodné.²

² Lete del Río, J. M.: Derecho de la persona, editorial Tecnos, Madrid, 2000, str. 92

Jak jsem výše zmínila, budoucí česká právní úprava hodlá tento pojem zavést i do našeho právního řádu. Důvodová zpráva k tomuto kroku uvádí, že „naše právo tento institut opustilo v roce 1950 s odůvodněním, že toto řešení není po snížení věku pro dosažení zletilosti na osmnáct let již namístě, a nadále umožnilo dosáhnout plné způsobilosti k právním úkonům před dosažením věku osmnácti let jen uzavřením manželství. Nelze však přehlížet, že vyspělé právní řády pro zvláštní případy, byť i ony snížily obecnou hranici pro dosažení zletilosti (obvykle na osmnáct nebo devatenáct let), znají řešení, jak nezletilým umožnit, aby svéprávnosti dosáhli dříve (např. Rakousko, Španělsko, Québec, Rusko). Navrhuje se proto upravit i v našem občanském právu institut přiznání svéprávnosti (emancipace) nezletilému, přičemž inspirací jsou zejména moderní ruská a québecká úprava.“

Uvidíme, zda se emancipace skutečně dostane do našeho právního řádu. I když si myslím, že se nebude jednat o institut masově využívaný, jeho existence by snad mohla napomoci řešit některé situace, kde je vhodné, aby i nezletilí nabyli způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu (dle terminologie zamýšlené právní úpravy svéprávnosti).

3. Historický exkurz

Vzhledem k nemalému vlivu římského práva na tvorbu evropského kontinentálního práva, by bylo vhodné v historické exkurzu provést ohlédnutí i za touto úpravou. Bylo to právě římské právo, které položilo základy po staletí respektované „otcovské moci“, která byla souhrnem práv a povinností, které plynuly jednosměrně otci vůči dítěti.

Právní poměr existující mezi rodiči a dětmi byl již od starověkých úprav chápán jako typický soukromoprávní vztah. Pro tento vztah byla charakteristická nerovnoprávnost jeho subjektů.

Římská rodina – familia byla (na rozdíl od moderního nazírání) chápána nejen jako jednota osob, rodinných příslušníků, ale i rodinného majetku. V čele této jednoty stála hlava rodiny, otec – pater familias – který nad lidmi i majetkem měl a vykonával prakticky neomezenou moc. Tato prastará, obecně platná koncepce patriarchální rodiny byla v Římě provedena a v právu realizována tak důsledně, že pater familias se stával jediným plně oprávněným a nikoli jinému neodpovědným členem rodinného kolektivu, tedy osobou zcela samostatnou, jak Římané říkali „osobou svého práva“ – persona sui iuris. To znamená, že jeho moci byli podrobeni všichni rodinní příslušníci, manželkou počínaje, otci rodiny také patřil všechn rodinný majetek, otec byl jeho jediným, výlučným vlastníkem.³

Postavení ostatních rodinných příslušníků bylo natolik podřízené, že římstí právníci pro jejich charakteristiku užívali srovnání s otroky, neboť nemohli mít žádná vlastní práva, šlo o velmi důsledné popření subjektivity. Děti otce, na jejichž postavení nemělo žádný vliv ani věk, nemohli mít vlastní majetek a cokoli nabývali, nabývali pro otce. Římské právo však umožňovalo, aby otec propustil syna z tohoto svazku a tím se také syn stal osobou sui iuris, a to i když byl z dnešního pohledu nezletilým. I žena se mohla stát samostatnou, ale rodinnou moc nemohla vykonávat nikdy, byť by se jednalo o její děti.

V období feudalismu děti byly zásadně v moci svých otců a před nabytím zletilosti nebyly způsobilé k právním úkonům. Pro ochranu jejich majetkových práv v případě smrti otce se zřizoval nad sirotky poručník, kterým byl zpravidla nejbližší příbuzný (mohly to být i ženy). Ve starším právu výkon poručenství, zahrnující i dispozici majetkem sirotků, nepodléhal kontrole. Mluvílo se o poručníkovi mocném.

³ Kincl, J. – Urfus, V.: Římské právo, Panorama, Praha, 1990, str. 85

Později musel již poručník dát poručenci vyúčtování ze svého hospodaření – nazýval se poručníkem věrným. Poručenství nad poddanskými sirotky vykonávaly až do konce feudalismu feudální vrchnosti, které také vedly evidenci sirotčích peněz.⁴ Městské právo připouštělo výkon poručenství i matkou, ta však mohla být svého poručenství zbavena rozhodnutím soudu.

Moderní občanské právo položilo základy soukromoprávních vztahů rodiče a dítěte v občanských zákonících a i dnes většina evropských států upravuje tuto problematiku v jejich občanských zákonících. U nás šel vývoj zpočátku také touto cestou, ale polovina dvacátého století přinesla vyčlenění této materie do zvláštního právního předpisu, které trvá dodnes.

U nás jsou první kodifikační snahy ohledně občanského práva spojeny se jmény Marie Terezie a Josefa II. Práce na první kodifikaci byly zahájeny v roce 1753. Ovšem vzhledem k nepraktičnosti díla, které bylo spíše učebnicí než zákoníkem, byl jeho návrh císařovnou Marií Terezií vrácen k dalšímu přepracování. Po nástupu Josefa II., došlo k pokroku v kodifikačních pracích a byl vydán první díl kodexu, jehož autorem byl Horten. Tento díl obsahoval i právní úpravu mezi rodiči a dětmi.

Další kodifikační práce, na nichž se výrazně podíleli prof. Martini a prof. Zeiller, vedly k přijetí Obecného zákoníku občanského (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch) z roku 1811, který je obecně považován za vynikající právní dílo. Zákoník pojednával o vztazích mezi rodiči a dětmi v prvním díle. Pojímal úpravu vztahu rodiče a dítěte rozdílně ve vztahu k manželským a nemanželským dětem. Nemanželské dítě mělo nerovnoprávné právní postavení a jeho práva směřovala především k matce, byť vyživovací povinnost otce byla upravena i ve vztahu k nemanželskému dítěti.

V manželské rodině vznikala podle Obecného zákoníku občanského řada práv a povinností obou rodičů k dítěti a některá práva dítěte vůči rodičům. O obou rodičích hovořil zákoník jen tam, kde šlo o jejich povinnosti k dítěti: oběma rodičům bylo uloženo děti vychovat, vyživit a vyvíjet jejich tělesné a duševní síly a „vyučováním náboženství a užitečným znalostem položit základ jejich budoucímu blahobytu“ (§ 139 OZO). Ovšem pouze otec měl tzv. otcovskou moc tj. právo určit, k jakému povolání bude dítě vedeno, on byl správcem veškerého jmění dítěte a byl oprávněn používat toto jmění na výchovu dítěte. Plně disponoval i majetkem, který dítě, pokud

⁴ Malý, K. a kolektiv: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha, a.s., 1999, str.107

bylo v jeho „moci“, nabylo. Dítě nabývalo otcovo jméno a práva „otcova stavu“. U dětí nemanželských tomu tak nebylo.⁵

Nový samostatný československý stát zákonem č.11/1918 Sb. z. a n. recipoval dosavadní rakousko – uherský právní řád, tedy právo rakouské (Obecný zákoník občanský ve znění pozdějších novel) a obyčejové právo uherské. Tím nastala situace uplatňování dvojího práva na území Československa. Již po vzniku samostatného státu byla pocíťována intenzivní potřeba občanské právo rekonstruovat. Rekonstruační práce byly zahájeny v roce 1920, navazovaly na tradice Obecného zákoníku občanského a vytyčily si za cíl jeho modernizaci. Vládní návrh nového občanského zákoníku byl hotov v roce 1937, avšak historie novému zákoníku nepřála a v důsledku následných historických událostí nebyl návrh přijat.

V rámci tzv. „právní dvoutky“ byl přijat zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb. Tím se u nás začalo uplatňovat pojetí o samostatné povaze rodinného práva ve vztahu k právu občanskému. Zákon byl na poměrně dobré právně technické úrovni, neboť těžil i z přípravných prací k rekonstrukci soukromého práva z dob první republiky.

Zákon o právu rodinném zrovnoprávnil všechny děti téhož rodiče bez ohledu na jejich manželský či nemanželský původ, tím toto dělení dětí ztratilo zcela právní význam. Tato změna odpovídala také i mezinárodním dokumentům týkajících se lidských práv, zejména Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948.

Dochází i ke změně právního postavení ženy, a to i v postavení matky, je zrovnoprávněna. Zákon zavádí zrovnoprávňující institut rodičovské moci pro otce a matku dítěte, jehož obsahem bylo právo a povinnost řídit jednání dítěte, zastupovat je a spravovat jeho majetek.

Velmi značný odborný propad znamenal až zákon o rodině z r. 1963 Sb., jako součást civilněprávních úprav po přijetí „socialistické“ ústavy z r. 1960. Připravovala jej odborně méně zdatná garnitura legislativců a nebylo nikoho, kdo by se postavil politickým tlakům. Vznikl tak zákoník, obsahující pouhé torzo rodinného práva, s vyčleněním téměř všech majetkových rodinněprávních vztahů občanskému zákoníku.⁶

⁵ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, C. H. Beck, Praha, 1999, str. 92

⁶ Haderka, J.: Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině z r. 1998, Právní praxe, roč. 46, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1999, str. 277

Zákon o rodině provedl další významnou změnu v oblasti vymezení obsahu právního poměru rodičů a dětí. Opustil totiž „institucionální“ pojem rodičovské moci, který vlastně stále vyjadřoval historické pojetí postavení dítěte jako „objektu“ výkonu rodičovských práv, i když v té době šlo spíš již jen o záležitost terminologickou a dítěti nebylo nikterak upíráno rovnoprávné postavení v roli subjektu právního vztahu rodiče a dítěte.⁷

Zákon upravoval veškerá práva a povinnosti rodičů a dětí, z nichž většina byla pojímána jako vzájemná, tedy práva a povinnosti dvou subjektů.

Podstatnou změnou v oblasti rodičovských práv byla novela zákona o rodině z roku 1998 (zákon č. 91/1998 Sb.), která zavedla nový pojem – rodičovská zodpovědnost. Z hlediska novinek lze například zmínit možnost, aby i nezletilému rodiči se dostalo parciální emancipace, v tom smyslu, že je mu možno přiznat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu péče o dítě, odlišení institutů poručenství a opatrovnictví, zavedení institutu majetkového opatrovníka a to, že v zákonném textu reagovala na právní požadavky Úmluvy o právech dítěte.

⁷ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, C. H. Beck,

4. Pojem rodičovské zodpovědnosti

Rodičovská zodpovědnost je výrazem ústavně zaručené ochrany rodiny a dětí, jak je formulována v čl. 32 Listiny základních práv a svobod a k níž je Česká republika zavázána i řadou mezinárodních úmluv.

Rodičovskou zodpovědnost tvoří soubor základních práv a povinností rodičů, které uplatňují zejména při péči o zdraví dítěte, o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při zastupování dítěte, jakož i při správě jeho jmění.⁸ Trichotomii dělení komponent rodičovské zodpovědnosti (péče o osobu dítěte, péče o majetek dítěte a jeho zastupování v osobních i majetkových věcech) obsahují téměř všechny moderní evropské kontinentální úpravy, nebo z ní aspoň vycházejí.⁹ Výjimkou není ani španělská právní úprava.

Jedná se ve své podstatě o ochranný institut, kde zpravidla právo rodiče je současně i jeho povinností. V současnosti je právní úprava tohoto institutu obsažena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění. V tomto směru se stávající stav liší od španělské právní úpravy, kde je tato materie zařazena přímo do občanského zákoníku.

Právy a povinnostmi rodičů, které nespadají do obsahu rodičovské zodpovědnosti, je právo určit dítěti jméno, event. příjmení, právo dát souhlas k osvojení, prohlášení rodičů a určení otcovství (§ 52, 53, § 58 odst. 1 ZoR), popř. právo být zapsán v matrice jako rodič. Jako zcela samostatné právo a povinnost se jeví vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí.¹⁰

Rodičovská zodpovědnost vzniká stejně jako ostatní rodičovská práva přímo ze zákona. Okamžik vzniku je spojen s narozením dítěte, pokud se však jedná o vztah vzniklý osvojením, vzniká rodičovská zodpovědnost osvojitele právní mocí rozhodnutí soudu o osvojení. Právní postavení osvojitele je z hlediska rodičovské zodpovědnosti shodné s postavením rodiče. Postavení rodičů je takové, že jsou nositeli těchto práv a povinností. Dítě je příjemcem (recipientem) rodičovské zodpovědnosti. V poměru k nasciturovi institut rodičovské zodpovědnosti neexistuje, i když ve smyslu čl. 6 odst.

Praha, 1999, str. 93

⁸ Knappová, M. – Švestka, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002, str. 91

⁹ Haderka, J.: Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., Právní praxe, roč. 46, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1999, str. 490

¹⁰ Knappová, M. – Švestka, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002, str. 91

1 Listiny práv a svobod č. 2/1993 Sb. i nenarozené dítě je hodno ochrany v míře rostoucí se stupněm jeho intrauterinárního vývoje.¹¹

V plném rozsahu rodičovská zodpovědnost zásadně náleží oběma rodičům, kteří mají v plném rozsahu způsobilost k právním úkonům, a dále poručníkovi, kterého ustanovil soud. Není rozhodující, zda jsou rodiče manžely či nikoli a zda se jejich děti narodily v manželství či mimo ně, stejná práva pro děti manželské i nemanželské garantuje Listina základních práv a svobod v čl. 32 odst. 3. Jestliže jeden z rodičů nežije, není znám nebo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči. Totéž platí, je-li jeden z rodičů rodičovské zodpovědnosti zbaven, nebo je-li výkon jeho rodičovské zodpovědnosti pozastaven (§ 34 odst. 2 ZoR).

Soud může přiznat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu k péči o dítě i nezletilému rodiči dítěte, který dosáhl věku šestnácti let, má-li potřebné předpoklady pro výkon práv a povinností z rodičovské zodpovědnosti vyplývající (§ 34 odst. 3 ZoR). Nezletilý rodič se tedy smí o dítě osobně starat, zajišťovat jeho výživu, zdravotní péči, rozvoj jeho intelektu, smí nepochybně přijímat za dítě výživné, pojistné atp., ale nemůže je zastupovat v jeho právních vztazích, neboť sám nemá plnou způsobilost k právním úkonům.¹² Toto ustanovení přinesla novela zákona o rodině (zákon č. 91/1998 Sb.) a jak následná praxe ukázala stal se hojně uplatňovaným, jak potvrzuje i článek Poznatky z praktické aplikace zákona o rodině.¹³ Nastane-li situace, že oba rodiče jsou nezletilí nebo se dítě narodí nezletilé matce a otcovství není určeno, je třeba rozhodnout o ustanovení poručníka, který se stane zákonným zástupcem dítěte a bude spravovat jeho jmění.

Myslím si, že tento dvoukolejný stav ve vztahu k rodičům ve věku mezi šestnácti a osmnácti lety, kdy jedněm, kteří uzavřeli manželství a nabyli tak zletilosti, náleží rodičovská zodpovědnost v plném rozsahu, a druzí, kteří mají stejný věk a tudíž i stejnou intelektuální schopnost vykonávat tytéž práva a povinnosti tuto

¹¹ Haderka, J.: Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., Právní praxe, roč. 46, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1999, str. 490

¹² Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy související, Linde Praha, a.s., 2005, str. 77

¹³ Dále byla zaslána řada rozsudků kterými byla přiznána částečná rodičovská zodpovědnost těm rodičům, kteří jsou starší šestnácti a mladší osmnácti let. Ve všech konkrétních případech se jednalo o mladé neprovdané maminky, které jsou natolik vyspělé intelektuálně i morálně, že mají snahu zajistit péči o své dítě samy. Inspirujícím poučením v tomto směru bylo spojení tohoto řízení s řízením o poručenství, jak učinil např. Městský soud v Brně, který docílil ochrany práv dítěte rychlým a všestranným způsobem. (Nová, H.: Poznatky z praktické aplikace zákona o rodině, Právní praxe, roč. 47, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1999, str. 440)

možnost nemají, není zcela optimální a vůči této druhé skupině do jisté míry i diskriminující. Je však nutno říci, že situace určité „dvoukolejnosti“ existuje i ve španělské právní úpravě. Zde nezletilý neemancipovaný rodič vykonává rodičovskou zodpovědnost za pomoci svých rodičů nebo opatrovníka a v případě neshody ohledně výkonu této zodpovědnosti nebo z důvodu nemožnosti jejich asistence, za pomoci soudu (§ 157 C.c.). Přičemž stejně stará osoba, která uzavřela manželství, vykonává rodičovskou zodpovědnost bez této asistence.

Velmi podobně je pojmána rodičovská zodpovědnost z hlediska svého obsahu i ve španělské právní úpravě. Rodičovskou zodpovědností se rozumí souhrn práv a povinností stanovených zákonem, které vznikají mezi rodiči a dětmi a jsou vyjádřením požadavku čl. 39 Ústavy, že rodiče mají svým dětem narozeným v manželství nebo mimo ně poskytovat péči všeho druhu a to v době jejich nezletilosti a v ostatních zákonem stanovených případech.¹⁴

Zvláštností španělské právní úpravy je její širší rozsah než je tomu v české úpravě, neboť jejím subjektem může být za zákonem stanovených podmínek i osoba - dítě zletilá. Jedná se o rodičovskou zodpovědnost prodlouženou nebo obnovenou.

Prodloužená rodičovská zodpovědnost nastupuje v případě, že bylo ještě za trvání běžné rodičovské zodpovědnosti soudně rozhodnuto o nezpůsobilosti dítěte. V momentě, kdy dosáhne dítě zletilosti, jeho rodiče pokračují ve výkonu rodičovské zodpovědnosti a ta je jim i nadále zachována.

Obnovená rodičovská zodpovědnost se uplatní v momentě, kdy dítě nabylo již zletilosti, ale po jejím nabytí bylo soudně rozhodnuto o jeho zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. Pokud zletilé dítě dosud žije s rodiči ve společné domácnosti nebo jedním z nich a neuzavřelo zatím manželství, obnoví se rodičovská zodpovědnost těch, kterým by náležela, kdyby toto dítě bylo nezletilé.

V obou případech obsah rodičovské zodpovědnosti nebude shodný s tím, který odpovídá běžné rodičovské zodpovědnosti, ale bude odpovídat soudnímu rozhodnutí o omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům, na základě něhož se může vztahovat jak na osobní, tak majetkové záležitosti nezpůsobilého, nebo pouze na záležitosti osobní nebo majetkové. Na to, co soudní rozhodnutí výslovně nestanoví, se uplatní obecná pravidla.¹⁵

¹⁴ Moreno Quesada, B. y otros: Curso de derecho civil IV- Derecho de familia y sucesiones, Tirant Lo Blanch, Valencia, 2003, str. 325

¹⁵ Sierra Gil de la Cuesta, I. y otros: Comentario del código civil, editorial Bosch, S. A., Barcelona, 2000, str. 471

U nás se rodičovská zodpovědnost uplatňuje pouze ve vztahu k nezletilému dítěti. Ve výše zmíněných případech by musel být podle české právní úpravy této zletilé osobě ustanoven opatrovník.

Nejvyšší soud Španělska v rozsudku z 22. května 1993 mimo jiné potvrdil, že rodičovská zodpovědnost nemůže být předmětem soukromoprávních smluv, prostřednictvím kterých by se měnil její obsah.

Další španělská judikatura potvrdila tři základní vlastnosti tohoto institutu – nezcizitelnost, nemožnost jejího vzdání se a nepromlčitelnost. Nezcizitelnost znamená, že rodičovská zodpovědnost nemůže být předmětem jakýchkoli soukromoprávních úmluv, kterými by se postupovala jiným subjektům, než kterým náleží ze zákona. Nemožnost jejího vzdání se je výrazem veřejného zájmu, který nepřipouští, aby došlo k tak závažnému narušení zájmů dítěte, neboť takový projev vůle dítě poškozuje. Nepromlčitelnost se vztahuje k výkonu rodičovské zodpovědnosti. I když nedostatky v jejím výkonu či stav, kdy není rodičem vykonávána vůbec, mohou vyvolávat určité právní následky, nikdy tato situace nevede k jejímu promlčení. I tyto vlastnosti nese česká právní úprava. Zákon nepřipouští „vzdání se rodičovských práv“, event. někdy nazývané „vzdání se dítěte“, stejně tak se dítě nemůže „vzdát“ svého rodiče. Tento právní základ je soukromoprávní, byť autonomie vůle (tj. nakládání se samotnými právy – např. smluvní převedení na jiného) zde nepřichází v úvahu. Toto pojetí vzniku a trvání rodičovských práv a poměru příbuzenského i v dospělosti „dítěte“ je dáno požadavkem zvláštní ochrany těchto základních nejen občanských, ale současně i lidských práv. Soukromoprávní charakter těchto práv nalézá svůj výraz i v právu procesním. Rozhodovat o těchto právech, event. jejich výkonu, je ve výlučné pravomoci soudu.¹⁶

¹⁶ Radvanová, S. – Zúklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, C. H. Beck, Praha, 1999, str. 94

5. Práva dítěte

Dítě je nositelem práv, které jsou povinni jeho rodiče vykonávat při péči o něj, jeho zastupování, při správě jeho majetku a dalších právech a povinnostech, které ukládá zákon. Úprava práv dítěte byla velmi významně posílena Úmluvou o právech dítěte přijatou v roce 1989 v New Yorku Valným shromážděním OSN. Podle statistik se jedná o neúspěšnější úmluvu týkající se lidských práv všech dob, neboť ve velmi krátké době došlo k její ratifikaci velkým počtem států. V současné době jsou touto smlouvou vázány všechny státy světa kromě USA a Somálska. K Úmluvě o právech dítěte dokonce přistoupily i ty státy, které nepřistoupily k Mezinárodnímu paktu o občanských a lidských právech.¹⁷

Úmluva o právech dítěte a z ní vycházející ustanovení odst. 2 § 31 ZoR, považují dítě za veskrze rovnoprávný subjekt. V první řadě zakotvují jeho právo svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajícím se podstatných záležitostí jeho osoby, pokud je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje si vytvořit dostatečný názor na rozhodnutí rodiče, na dosah toho, čeho rodič chce docílit. Dítěti se má dostat potřebných informací; i toto je formulováno jako právo dítěte (viz. cit. ustanovení ZoR). Tím, že zákonodárce tato práva dítěte stanovená Úmluvou o právech dítěte dále konkretizoval v zákonném textu pojednávajícím o rodičovské zodpovědnosti, uložil rodičům povinnost postupovat při výchově dětí demokraticky a brát patřičný ohled na práva dětí.¹⁸ Česká rodina měla a má dodnes mnoho autoritativního chování vůči dětem, event. starým lidem. Nelze říci, že by rodinná výchova byla naplněna tolerancí a demokracií.¹⁹ Věřme, že i právní úprava vedená v duchu potvrzení tzv. participačních práv dítěte sehraje pozitivní úlohu při dalším vývoji české rodiny a v rámci ní k demokratičtějšímu a tolerantnějšímu vztahu k dětem. Dítě totiž není jen pasivním objektem výchovy.

Z Úmluvy dále vyplývá obecná povinnost pro všechny státní orgány „dítě slyšet“ (čl. 12 odst. 2), tato povinnost se týká všech procesních norem. Jaká váha bude názorům dítěte přikládána záleží na věku a zralosti dítěte. V rámci občanského soudního řízení se názor dítěte zjišťuje buď prostřednictvím jeho zástupce,

¹⁷ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 71

¹⁸ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, C. H. Beck, Praha, 1999, str. 99

¹⁹ Radvanová, S.: Stav české rodiny a rodinného práva v současné době, Právní praxe, roč. 47, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1999, str. 97

příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, nebo přímo výslechem dítěte. Soud si způsob zjištění názoru dítěte volí sám dle konkrétních okolností případu.

Otázkou je, do jaké míry je nutno brát zřetel na názor dítěte. Ohledně rodičů a soudu neobsahuje zákon ustanovení, které by danou problematiku řešilo. Naproti tomu ustanovení § 8 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, výslovně uvádí, že „vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti“.

Určité vodítko můžeme nalézt v čl. 10 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, který vymezuje úlohu zástupců (v českém pojetí kolizního opatrovníka) tak, že je mu ukládána povinnost nejenom poskytovat dítěti příslušné informace, ale současně objasňovat dítěti, pokud se podle vnitrostátního práva má za to, že dítě dostatečně chápe situaci, důsledky toho, kdyby jeho názoru bylo vyhověno, a možné důsledky rozhodnutí vůbec. Jinými slovy řečeno, jestliže pracovník orgánu sociálně - právní ochrany se rozhodne nevyhovět názoru dítěte, protože je přesvědčen, že takové rozhodnutí by nebylo v zájmu dítěte, měl by dítěti toto své stanovisko objasnit a pokusit se přesvědčit dítě o tom, že jeho přání je nereálné, případně že není v jeho zájmu. Totéž by mělo platit i v případě soudce, který by, rozhoduje-li v rozporu s názorem dítěte, měl dítěti své stanovisko přesvědčivě a taktně vysvětlit.²⁰

Je samozřejmé, že Španělsko jako smluvní stát Úmluvy o právech dítěte vychází ve své zákonné úpravě také z těchto tzv. participačních práv dítěte. Dítě, které je schopno úsudku, má být slyšeno předtím, než se přijme rozhodnutí, které se ho dotýká (§ 154 C.c.). Jistě se však nejedná o to jednat tak, jak si přejí děti, ale je důležité, aby byly slyšeny. Nedodržení tohoto ustanovení nepůsobí neplatnost těchto jednání, ale znamená závažné překročení ve výkonu rodičovské zodpovědnosti.²¹ Toto ustanovení je dále rozvedeno v § 156 C.c., který se týká situací, kdy rodiče mají ohledně výkonu rodičovské zodpovědnosti neshody mezi sebou, pak soud, než rozhodne ve věci, musí „slyšet“ dítě, které má dostatečný úsudek, v každém případě dítě starší dvanácti let. Obdobně zní i ustanovení § 159 C.c., kdy soud rozhoduje o tom, do péče kterého z rodičů, kteří spolu nežijí, svěří dítě. O schopnosti dítěte

²⁰ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině - Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 113

²¹ Díez - Picazo, L. y Gullón, A.: Sistema de derecho civil – Derecho de familia – Derecho de sucesiones, editorial Tecnos, Madrid, 2003, str. 266

mladšího dvanácti let „být slyšeno“, tedy o jeho schopnosti utvořit si svůj názor, rozhoduje soudce sám. Názorem dítěte není soud vázán.

Další významnou úmluvou, jíž je Česká republika smluvní stranou, a která zakotvuje tzv. participační práva dítěte, je Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení MZV č. 54/2001 Sb. m. s.), která se v samostatné části věnuje procesním právům dětí.

Právo dítěte vyjádřit svůj názor a být vyslechnuto v řízení, které je o něm konáno, je zakotveno též v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, a to zejména v ustanovení § 92, které připouští, že dítě nemusí za určitých stanovených podmínek být vyslechnuto, ale jeho názor ve věci musí být vždy zjištěn. Také ustanovení § 57 odst. 1 se zabývá výslechem nezletilého a výslovně zdůrazňuje povinnost postupovat při jeho výslechu ohleduplně a šetřit jeho osobnost. Je nepochybné, že toto právní ustanovení vychází ze základních zásad zákona, zejména z ustanovení § 3 odst. 4, v němž se ukládá všem, kteří se na rozhodování podle tohoto zákona podílí, postupovat v řízení podle tohoto zákona s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti, a dbát toho, aby další vývoj nezletilé osoby byl co nejméně ohrožen.²²

Tzv. participační práva dítěte jsou nedílnou součástí právního programu ochrany dětí, který by měl splňovat „3 P“, jak uvedla na konferenci evropských ministrů odpovědných za problematiku rodiny paní Tovarníková, velvyslankyně a stálá reprezentantka Slovinské republiky ve Výboru ministrů Rady Evropy. Těmito „3 P“ jsou:

promotion – práva dětí by měla být stejná jako práva ostatních členů společnosti,

participation – děti by se měly účastnit a vyjadřovat k rozhodnutím, která se jich dotýkají,

protection – zabezpečit ochranu dětí, hlavně právní, neboť se nemohou bránit proti špatnému zacházení, zneužívání, před pornografií.²³

²² Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 72

²³ Novotná, V.: Směrem ke společnosti přátelské dětem, Rodinné právo, č. 9/1999, str. 5

6. Právní úprava výchovy dítěte

Rozhodující úlohu ve výchově dětí přiznává zákon v § 32 rodičům, kteří mají být svým osobním životem a chováním příkladem svých dětem. Pokud by rodiče takovým příkladem svým dětem nebyli, mohlo by se jednat i o podklad pro zásah soudu do jejich rodičovské zodpovědnosti.

Pojem výchovy však není zákonem blížeji definován a je v něm používán v různých významech. V nejširším slova smyslu výchova jako součást rodičovské zodpovědnosti znamená rozhodování o dítěti v tom rámci, v jakém dítě o sobě nemůže rozhodovat samo. Jejím cílem je tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte. Ustanovení § 31 odst. 1 ZoR namísto výchovy používá pojem péče o nezletilé dítě a vymezuje její obsah demonstrativně jako péči o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Třebaže se zde hovoří o péči o dítě, neznamená to, že by rodič byl povinen o dítě pečovat osobně. Výkon osobní péče může rodič svěřit třetí osobě. Ustanovení § 31 odst. 1 tak spíše znamená výchovu v nejširším smyslu, tedy rozhodování o dítěti, zatímco tam, kde zákon o rodině hovoří o svěření do výchovy (§ 26, 50), má tím spíše na mysli svěření do osobní péče jednoho z rodičů, tedy výchovu v užším slova smyslu.²⁴

Na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti (§ 33 ZoR). Toto ustanovení je jediným právem a současně i povinností, jež je obsahem rodinněprávního vztahu mezi nevlastním rodičem a dítětem. To, že se vskutku jedná i o povinnost tohoto manžela, a nikoli jen právo, lze dovodit z ustanovení § 18 ZoR, které ukládá manželům povinnost společně pečovat o děti, přičemž zákon zde nespecifikuje, že by se mělo jednat jen o děti, ke kterým svědčí rodičovství oběma manželům, tudíž dané ustanovení se vztahuje jak na děti společné, tak na děti pouze jednoho z manželů.

Právo a povinnost dítě vychovávat lze rozdělit na jednotlivá dílčí oprávnění:

a) **Právo mít dítě u sebe.** Je to základní oprávnění rodičů, neboť bez něj by prakticky neměli možnost výchovu realizovat, jedná se však i o oprávnění bránit se zásahům do tohoto práva. Toto právo vyplývá z Listiny základních práv a svobod, která stanoví v čl. 32 odst. 4, že práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě

²⁴ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova univerzita Brno a nakladatelství. Doplněk, Brno, 1998, str. 197

zákona.²⁵ Obdobné ustanovení obsahuje také Úmluva o právech dítěte v čl. 9, podle kterého státy mají zajistit, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte a bylo předmětem soudního rozhodnutí vydaným v souladu s platným právem. Úmluva pak také demonstrativně uvádí, které případy mohou vést k tomuto zákroku, je jím např. zneužívání nebo zanedbání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte. Významnou z pohledu realizace tohoto práva je i Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (sdělení MZV č. 34/1998 Sb. m. s.), která řeší problematiku návratu dětí ze zahraničí, v případech, kdy byly protiprávně přemístěny nebo zadržovány v některém ze smluvních států. Úmluva se vztahuje pouze na děti mladší šestnácti let. Situace, kdy by bylo možné aplikovat tuto úmluvu, může např. nastat i tehdy, pokud jeden z rodičů odjede do zahraničí bez souhlasu druhého.

Toto právo však nelze současně chápat jako povinnost sine qua non. Rodič totiž může v rámci výkonu své rodičovské zodpovědnosti, pokud je důsledně ochráněn zájem dítěte, svěřit osobní péči o dítě speciálnímu zařízení nebo jiné (příbuzné nebo cizí) osobě. Pokud rodič odmítá se osobně o dítě starat ve své domácnosti, třeba i proto, že žádnou domácnost nemá, nelze ho k tomu donutit ani pomocí soudního rozhodnutí. Může jít ovšem o případy, kdy nelze říci, že by rodič jednal proti zájmům dítěte [rodič se např. stane těžce invalidním a požádá o umístění dítěte do náhradní výchovy (ústavní, event. do pěstounské péče) přitom se nadále řádně stará o zájmy dítěte, v rámci svých možností se s ním stýká apod.].²⁶

b) Právo řídit jednání dítěte a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Způsob výkonu tohoto práva do podstatné míry ovlivňuje zejména věk a rozumová vyspělost dítěte, ale i jiné faktory jako např. temperament. S povinností rodičů vykonávat nad dítětem náležitý dohled počítají i jiné právní předpisy, zejména § 422 OZ, který řeší otázku odpovědnosti za škodu způsobenou nezletilým, a je jím také stanovena odpovědnost osob, které zanedbaly dohled nad nezletilým.

²⁵ Odmítají-li rodiče léčbu nezletilého dítěte, jež je v bezprostředním ohrožení života, nepředstavuje vydání předběžného opatření podle § 76a OSŘ, kterým se dítě svěří do péče příslušného zařízení, porušení jejich práv, zakotvených v čl. 32 odst. 4 či čl. 16 LPS. (ÚS 459/03)

²⁶ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, C. H. Beck, Praha, 1999, str. 97

Řídit jednání dětí se rozumí především jejich výchova. Prostřednictvím výchovy mají rodiče dítě vést k pozitivnímu chování a současně mají bránit všem negativním vlivům, které mohou na dítě působit. To, že bude v některých případech těžké říci, co je a co není takovým negativním vlivem, a zda jím není sama daná výchova rodičů, která by mohla nést v konkrétním případě i náboženský aspekt, ukazuje i případ, který musel řešit Evropský soud pro lidská práva. Jedná se o věc Hoffmanová proti Rakousku ohledně odepření rodičovských práv. Paní Hoffmanová si stěžovala Evropskému soudu pro lidská práva, že jí bylo odmítnuto svěření dětí do péče z důvodu jejího náboženského vyznání, dovolávala se svého práva na respektování rodinného života (čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech), své svobody náboženského vyznání (čl. 9) a svého práva zajistit výchovu svých dětí v souladu se svým náboženským přesvědčením (čl. 2 Protokolu č. 1). V době, kdy uzavřela manželství byla ona i její manžel katolíky, kterými se staly i jejich děti. Paní Hoffmanová se však záhy stala svědkem Jehovovým. V rozvodovém řízení se oba rodiče dožadovali svěření dětí do své péče. Otec dětí nesouhlasil s tím, že by měli být svěřeny stěžovateli, a to především z důvodu její příslušnosti k svědkům Jehovovým, jakož i zásad a praxe, kterou dodržují. Soudy nižšího stupně nejprve rozhodly ve prospěch paní Hoffmanové, avšak Nejvyšší soud rozhodl jinak. V rozhodnutí uvedl, že výchova dětí v souladu se zásadami svědků Jehovových porušuje ustanovení zákona o náboženské výchově, která uvedené soudy nevzaly v úvahu; tyto soudy také postupovaly v rozporu se zájmy dětí, jelikož jejich styk s tímto náboženským seskupením s sebou nese silné nebezpečí, že povede k jejich společenské marginalizaci; kromě toho může být jejich život ohrožen odmítnutím jejich matky nechat jim provést krevní transfuzi. Evropský soud se vyjádřil a v daném případě rozhodl takto: Okolnosti uvedené Nejvyšším soudem na podporu jeho rozhodnutí – praktické důsledky příslušnosti matky ke svědkům Jehovovým, tj. dopady, jež na jejich společenský život mohla mít skutečnost, že se budou stýkat s touto náboženskou menšinou, a nebezpečí, která dotyčná svým odmítáním jakékoli krevní transfuze vytvářela nejen pro sebe samou, ale též, s výjimkou vydání soudního nařízení, pro své děti – mohou za určitých okolností vychýlit váhy ve prospěch jednoho z rodičů, na úkor druhého. Nejvyšší soud do věci vnesl nový prvek, spolkový zákon o náboženské výchově dětí, a zjevně mu přisoudil rozhodující význam. Existoval tak rozdíl v zacházení a byl založen na

náboženském vyznání; tento závěr je potvrzován tónem a znění odůvodnění uvedeného Nejvyšším soudem v souvislosti s praktickými důsledky stěžovatelčina náboženského vyznání. Nejvyšší soud sledoval legitimní cíl: ochrana zdraví a práv dětí. I když své rozhodnutí nezaložil výlučně na výše citovaném spolkovém zákoně, posoudil skutkové okolnosti jinak než nižší soudy, které navíc svá odůvodnění opřely o psychologické expertizy. Nehledě na všechny myslitelné protichůdné argumenty nelze tolerovat rozlišování diktované především úvahami souvisejícím s náboženským vyznáním. Vzhledem k tomu, že vztah mezi použitými prostředky a sledovaným cílem nebyl přiměřený, byl porušen čl. 8 ve spojení s čl. 14.²⁷

Rodiče jsou oprávněni si vynutit určité chování dítěte, neboť jim zákon přiznává právo užití přiměřených výchovných prostředků, ale za podmínky, aby těmito prostředky nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Zvolené výchovné prostředky budou jistě ovlivněny také věkem, rozumovou vyspělostí a temperamentem dítěte, ale projeví se zde často i tradice a kulturní úroveň dané rodiny. Důvodová zpráva návrhu Ministerstva spravedlnosti ČR stanovila, že to vylučuje především použití tělesných trestů přesahujících meze v postatě symbolických mírných potrestání. Základem pro úpravu v zákoně o rodině byly články 16 (žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst; včetně práva zákonné ochrany proti takovým zásahům) a 19 (ochrana dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, zneužíváním, zanedbáváním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o ně) Úmluvy o právech dítěte. Protiprávní jednání rodiče vůči dítěti, jež může vyplývat i z překročení mezí přiměřených výchovných prostředků, je vedle zákona o rodině obsahem také jiných právních předpisů, mj. občanského zákoníku, který řeší v § 11 a násl. ochranu osobnosti. Vzhledem k tomu, že tato ochrana je bezvýjimečná a vztahuje se na všechny fyzické osoby bez ohledu na jejich způsobilost k právním úkonům, jsou subjekty této ochrany také nezletilé děti. Protiprávní jednání rodiče může naplnit i skutkovou podstatu trestného činu, trestní zákon v hlavě šesté nazvané Trestné činy proti rodině a mládeži obsahuje řadu takových skutkových podstat.

²⁷ Berger, V.: Judikatura Evropského soudu pro lidská práva, IFEC, s. r. o., Praha, 2003, str. 380

S otázkou vztahu rodičů a dětí, a nejen v souvislosti s jejich výchovou, souvisí ustanovení § 35 ZoR, které stanoví, že dítě je povinno své rodiče ctít a respektovat. Dané ustanovení nelze vykládat jako pouhý morální příkaz s proklamativním charakterem, neboť jde o právní povinnost s možnými právními sankcemi, například ve sféře alimentární podle § 96 odst. 2 ZoR. Je samozřejmé, že z dané povinnosti jsou možné výjimky, zejména v tom smyslu, že chovají-li se rodiče k dětem zavrženíhodným způsobem a sami porušují zásadu, že mají být svým osobním životem a chováním příkladem dětem, nelze po dítěti požadovat, aby naplňovalo toto ustanovení. V otázce výkladu pojmů „ctít“ a „respektovat“ není odborná literatura zcela jednotná. Zatímco komentář zákona o rodině (Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, . H. Beck, Praha, 2005, str. 123) se domnívá, že oba pojmy znamenají v podstatě totéž a na svou argumentaci používá definici pojmu „respektovat“ dle slovníku cizích slov, Haderkův článek (Haderka, J.: Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., Právní praxe, roč. 46 Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1999, str. 493) má za to, že zmíněné pojmy nejsou synonymy, protože pojem „ctít“ se soustřeďuje na prokazování vážnosti, kdežto pojem „respektovat“ obsahuje i příkaz brát v úvahu stanoviska rodiče a podrobovat se jim, pokud nejsou dány ospravedlnitelné důvody pro odchýlení se od nich. Sama se domnívám, že je vhodnější se přiklonit ke druhému stanovisku, neboť lze usuzovat, že zákonodárce se nechtěl v zákonném ustanovení opakovat, ale nevhodně dané ustanovení formuloval.

- c) **Právo určit místo pobytu dítěte.** Toto právo umožňuje rodiči svěřit dítě do osobní péče třetí osoby, avšak jeho odpovědnost za jeho výchovu tímto zůstává zachována. S faktem, že nezletilé dítě zpravidla žije s rodiči ve společné domácnosti, počítají i jiné právní předpisy, zejména ty, které se dotýkají evidence obyvatelstva a dávky státní sociální podpory.
- d) **Právo určit povolání dítěte ve shodě s jeho zájmy.** Tohoto práva se úzce dotýká i úprava obsažená v zákoníku práce, zejména pokud jde o způsobilost nezletilých k pracovněprávním úkonům, a úprava vzájemného vztahu mezi zaměstnavatelem, rodiči a nezletilým při vzniku pracovněprávních vztahů. V této souvislosti, protože se již jedná o starší dítě, je však třeba zdůraznit i oprávnění dítěte svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se

podstatných záležitostí jeho osoby a právo dítěte obdržet potřebné informace, aby se k těmto záležitostem mohlo vyjádřit.²⁸

e) **Právo stýkat se s dítětem.** Výkon tohoto oprávnění zajišťuje možnost realizace výchovy a rozhodování o záležitostech dítěte v případě, že rodič nežije s dítětem ve společné domácnosti. Takové situace nastávají v případě, kdy dítě je svěřeno po rozvodu rodičů do výchovy jednoho z nich, je umístěno v pěstounské péči, svěřeno do výchovy třetí osoby podle § 45 nebo bylo rozhodnuto dle § 50 ZoR. Právní úprava vychází z toho, že zásadně není třeba styk s dítětem upravovat, neboť sami rodiče se o něm dohodnou.

Ve španělské právní úpravě problematiku výchovy dítěte obsahuje ustanovení § 154 C.c., který stanoví, že rodiče mají pečovat o své děti, mít děti u sebe, živit je, vychovávat je a zajistit jim úplné vzdělání. Rodiče při výkonu tohoto oprávnění mohou získat pomoc od úřadů a mohou rozumně a mírně své děti výchovně napravovat.

Přesně vzato tato obecná povinnost péče v sobě obsahuje implicitně ostatní povinnosti, které toto ustanovení specifikuje a které ve značné míře nemusely být již zvlášť zmiňovány; stejně tak jak povinnost výživy, tak i povinnost výchovy jsou prostředky k dosažení hlavního účelu rodičovské zodpovědnosti, za který je považováno poskytnutí úplného vzdělání, pojem, který zahrnuje jak kulturní vzdělání, tak i náležité profesní vzdělání v souladu s materiálními prostředky rodičů a nadáním dítěte.²⁹

Oprávnění mít dítě u sebe je stejně jako v české úpravě interpretováno s určitou flexibilitou v tom smyslu, že rodič může osobní péči o dítě svěřit jiné osobě.

Pomoc úřadů rodičům podle tohoto ustanovení se v praxi omezuje na pomoc při hledání dítěte, které opustilo domov bez souhlasu rodičů.

Stejně jako česká právní úprava není španělským občanským zákoníkem výslovně zakázáno děti trestat tělesně. Španělský zákonodárce pouze omezil v tomto směru počínání rodičů tak, že výchovné působení na děti či jejich trestání musí být rozumné a mírné. Lze ovšem říci, že výkonem tělesných trestů by mohla být ohrožena ústavní práva dítěte, takže podobně jako u nás, lze konstatovat, že takové jednání by mělo být vyloučeno a nahrazeno jinými výchovnými opatřeními rodičů.

²⁸ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova univerzita Brno a nakladatelství. Doplněk, Brno, 1998, str. 199

²⁹ Sierra Gil de la Cuesta, I. y otros: Comentario del código civil, editorial Bosch, S. A., Barcelona, 2000, str. 436

7. Zastupování dítěte

Občanský zákoník přiznává dětem pouze omezenou způsobilost k právním úkonům, když stanoví, že nezletilí mají způsobilost k právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku (§ 9). Zákonné kritérium rozumové a volní vyspělosti dítěte je nutno chápat objektivně, individuální schopnosti dítěte nemají v tomto ohledu význam. Nezletilý, pokud má způsobilost k právním úkonům, jedná sám svým jménem, v případě, že způsobilost nemá, jedná jeho jménem zákonný zástupce. Zákonným zástupcem je rodič či rodiče dítěte, kteří jsou nositeli rodičovské zodpovědnosti, nebo poručník, pokud došlo k jeho ustanovení soudem. Právní úkony učiněné nezletilými, ke kterým nemají způsobilost, jsou neplatné podle § 38 odst. 1 OZ.

V této souvislosti naskytá se otázka, zda právní úkon, jímž vznikají právní účinky přímo nezletilci, který učinil jeho rodič, ač nezletilý byl k němu sám způsobilý, je platný, či nikoli, zejména pak tehdy, jestliže by rodič jednal proti vůli nezletilého.³⁰

Rodiče zastupují své dítě zejména v případě právních úkonů majetkového charakteru, v osobních záležitostech jen tam, kde to není vyloučeno charakterem úkonu samého. Určitým zásahem do oprávnění rodičů rozhodovat o dítěti a zastupovat jej v tom rámci, kdy dítě samo nemá způsobilost, je úprava obsažená v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. V návaznosti na úpravu pracovněprávní způsobilosti obsahuje uvedený zákon speciální povolovací režim při výkonu umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte mladšího patnácti let nebo staršího patnácti let, pokud dítě nemá ukončenou povinnou školní docházku, a to až do doby jejího ukončení.³¹

Mezi právní úkony, k nimž má způsobilost sám nezletilý, např. náleží právo nezletilého staršího patnácti let pořídit závěť o svém majetku zásadně ve formě notářského zápisu; dílčím způsobem je upravena způsobilost nezletilého k právním úkonům zákonem č. 65/1965, Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Žádný z rodičů nemůže zastoupit své dítě, jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí týchž rodičů (§ 37 odst. 1 ZoR). Dítěti za takové situace musí být ustanoven soudem opatrovník, který je tradičně nazýván kolizním opatrovníkem, a ten bude dítě v řízení

³⁰ Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, C. H. Beck, Praha, 1999, str. 101

nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Typickými případy, kde je třeba opatrovníka ustanovit, jsou řízení o rozvod, řízení o určení otcovství, dědické řízení a další. Naopak není třeba ustanovit opatrovníka v řízení o povolení uzavřít manželství, i když účastníky jsou jak nezletilý, tak i jeho zákonní zástupci, neboť podle § 194 OSŘ je přiznána nezletilému procesní způsobilost v plném rozsahu. Opatrovníkem bývá zpravidla ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí, může jím však být i jiná fyzická či právnická osoba. Ve srovnání s obecnou úpravou obsaženou v § 30 OZ, podle něhož je zákonné zastoupení vyloučeno tehdy, jestliže dojde ke střetu zájmů zastoupeného a zástupce, je úprava zákona o rodině přísnější. Kolizní opatrovník podle zákona o rodině musí být ustanoven již v případě, že kolize zájmů hrozí, přitom však nemusí vůbec nastat (hovoří se o tzv. potencialitě).³²

Ochrana nezletilého dítěte je posilována ve vztahu k jeho zastupování poručníkem v tom směru, že jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci, jež se ho týká, vyžaduje schválení soudem.

Také ve španělské právní úpravě rodiče, kterým náleží rodičovská zodpovědnost, zastupují své nezletilé neemancipované děti. U této právní úpravy je důležité zdůraznit, že zastupování nezletilých dětí se týká pouze dětí neemancipovaných. V případě, že se jedná o emancipované nezletilé děti, rodiče jsou omezeni jen na doplňování jejich způsobilosti k právním úkonům prostřednictvím souhlasu v zákonem stanovených záležitostech, jinak tyto děti jednájí samy.

Občanský zákoník výslovně vyjímá některé záležitosti ze zastupování rodičů. Jsou jimi jednání, o kterých to stanoví zákon, dále jednání, ke kterým jsou jejich děti pro svou vyspělost způsobilé, a zde budou tedy tyto děti jednat samy. Rodiče dále nemohou své dítě zastupovat, pokud mezi zájmy rodiče - dítě dochází ke střetu. Španělská úprava je tedy v tomto bodě poněkud užší, neboť česká úprava vylučuje zastupování již v okamžiku, kdy střet zájmů hrozí, stačí tedy pouze možnost tohoto střetu, na rozdíl od úpravy španělské, která vyžaduje existenci střetu.

V případě střetu zájmů neemancipovaného dítěte a rodičů je nutno ustanovit opatrovníka, který bude toto dítě zastupovat. Opatrovník je ve Španělsku dále ustanovován, pokud dochází ke střetu zájmů rodičů a emancipovaného dítěte v záležitostech, v nichž rodiče mají doplňovat způsobilost emancipovaného nezletilého.

³¹ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině - Komentář C. H. Beck, Praha, 2005, str. 125

³² Macháčková, L.: Institut opatrovnictví podle zákona o rodině, Právo a rodina č. 3/2002, str. 15

Pro ustanovení opatrovníka je nutné, aby se střet zájmů projevil ve vztahu k oběma rodičům. Jestliže střet zájmů se projevuje jen ve vztahu k jednomu z nich, zastupování dítěte náleží pouze tomu z rodičů, u něhož ke střetu zájmů nedošlo.³³

V případě, že během existence výše uvedeného střetu zájmů, rodiče, resp. rodič, zastupují nezletilého namísto opatrovníka, jurisprudencí považuje tyto akty za absolutně neplatné (rozsudek z 5. listopadu 1956, 9. května 1968 a 7. července 1978). Mezi ochranou nezletilých dětí a ochranou třetích osob, které nemusejí ani vědět o existenci tohoto střetu, je třeba se přiklonit k ochraně nezletilých. V těchto případech neexistuje zastoupení a toto jednání je uskutečňováno osobou, která není zástupcem nezletilého. Jedná se o jednání irelevantní a postrádající účinků pro nezletilého.³⁴

³³ Sierra Gil de la Cuesta, I. y otros.: Comentario del código civil, editorial Bosch, S. A., Barcelona, 2000, str. 456

³⁴ Díez - Picazo, L. y Gullón, A.: Sistema de derecho civil – Derecho de familia – Derecho de sucesiones, editorial Tecnos, Madrid, 2003, str. 268

8. Správa jmění dítěte

Dítě jako právní subjekt může být nositelem i majetkových práv a povinností. Vzhledem k tomu, že má omezenou způsobilost k právním úkonům, může s těmito právy a povinnostmi disponovat, nabývat je nebo je pozbývat jen v určité omezené míře. Ačkoli se v rámci rodičovské zodpovědnosti rozlišuje mezi zastupováním dítěte a správou jeho majetku, jedná se ve své podstatě o dvě navzájem související pronikající množiny, neboť tam, kde dítě není způsobilé k právním úkonům, bude za něho jednat jeho zákonný zástupce.

Zákon užívá termínu jmění za účelem, aby zdůraznil, že se nejedná pouze o správu majetku, ale i pohledávek a závazků s majetkem souvisejícími. Jmění je souborem, který se mění v čase kvantitativně, ale i kvalitativně.

Zákon rodičům stanoví povinnost spravovat jmění dítěte s péčí řádného hospodáře, které je tak základním principem, kterým se mají při své činnosti řídit. Co tímto pojmem rozumí, zákon sám nevymezuje. Mělo by se jednat o náležitou péči týkající se věcí, majetkových práv, jiných majetkových hodnot, včetně i náležitého využívání všech právních prostředků ochrany těchto hodnot. Mělo by to být takové hospodaření, které by umožnilo zachování majetku dítěte do jeho nabytí zletilosti v neztenčené míře, a jehož věcná podoba by neměla být touto správou zhoršena.

Španělský občanský zákoník ukládá rodičům spravovat jmění dítěte s péčí, s jakou by spravovali své jmění a při této správě mají plnit obecné povinnosti každého správce. Ustanovení § 164 C.c. nadbytečně upřesňuje povinnost péče rodičů, kterou mají při správě jmění svých dětí, ačkoli pro to užívá mylného výrazu, „s péčí, s jakou by spravovali své jmění“, neboť při správě svého jmění mohou být rodiče nedbalými; ve skutečnosti chce toto ustanovení říci, že rodiče musí spravovat jmění jejich dětí, jak by to dělal jakýkoli průměrný správce (nebo podle abstraktního měřítká pečlivosti a ostražitosti starostlivý otec rodiny – *diligentis patris familias*, kterým se zákoník běžně řídí jako vzoru péče).³⁵

Výnosu z majetku dítěte lze použít nejprve pro jeho vlastní výživu a teprve potom přiměřeně i pro potřebu rodiny (§ 37a odst. 2 věta první ZoR). Výnosy z majetku dítěte lze rozumět zejména příjmy z kapitálového majetku a nájemné. V tom rozsahu, v jakém rodiče použijí tyto příjmy na výživu dítěte, zaniká jejich

³⁵ Sierra Gil de la Cuesta, I. y otros: Comentario del código civil, editorial Bosch, S. A., Barcelona, 2000, str. 457

vyživovací povinnost k dítěti. Jestliže příjmy z majetku dítěte přesahují míru odůvodněných potřeb dítěte, jsou rodiče oprávněni použít tyto příjmy i pro úhradu společných potřeb rodiny, např. zahraniční rekreace, opravy a údržba společného rodinného bydlení. V případě, že by rodiče mohli příjmy z majetku dítěte používat i pro společné potřeby rodiny, lze uvažovat o tom, že vyživovací povinnost rodičů již zanikla, neboť dítě nabylo schopnost samo se živit. Je však třeba přihlídnout rovněž k ustanovení § 85 odst. 2 ZoR, podle něhož má dítě právo podílet se na životní úrovni svých rodičů.³⁶ Rodiče musí při použití těchto výnosů naplnit podmínku přiměřenosti použití. Zda je v konkrétním případě použití přiměřené, je nutno porovnat s celkovou ekonomickou úrovní a majetkovou úrovní rodičů.

Právní úprava ve Španělsku je poněkud odlišná, neboť rodiče, kteří vykonávají správu majetku jejich dítěte, mají oprávnění použít část výnosů z majetku dítěte přímo na zvýšení rodinných úhrad.

Majetková podstata může být dotčena jen v případě, že by vznikl nezaviněně ze strany osob výživou povinných hrubý nepoměr mezi poměry nezletilého dítěte a osob výživou povinných (§ 37a odst. 2 poslední věta ZoR). Takovým případem, kdy by byla možná aplikace tohoto ustanovení, je např. nezaviněná ztráta zaměstnání rodiči nebo případ, kdy se rodiče stali invalidními nebo částečně invalidními.

Úkony rodičů při správě majetku nepodléhají schválení soudu, až na výjimky, které stanoví § 28 OZ. Ten stanoví, že nejde-li o běžnou záležitost, je k nakládání s majetkem zastoupeného třeba schválení soudu. Soudní praxe se ustálila na tom, že za běžnou záležitost nelze považovat např. nakládání s nemovitostmi, stavebním spořením, akciemi, odmítnutí dědictví, uzavření dědické dohody. Soud právní úkon schválí, jestliže to je v zájmu nezletilého (§ 179 SŘ).

Španělská právní úprava také vychází z koncepce, že úkony rodičů, až na výjimky, nepodléhají při správě jmění schválení soudu. Rodiče tedy mohou volně disponovat s jměním dítěte, pokud se tak děje v jeho zájmu. Výjimky z tohoto pravidla stanoví občanský zákoník explicitně v ustanovení § 166. Rodiče se nemohou vzdát práv, jichž je dítě nositelem, nemohou nakládat s nemovitostmi, obchodními společnostmi a cennými předměty (za ty lze považovat šperky, umělecká díla, atd.). Rodiče musí mít také schválení soudu, pokud chtějí odmítnout dědictví, jehož dědicem by mělo být jejich dítě. Tyto zákonem určené úkony potřebují ke své platnosti schválení soudu, které musí být uděleno před úkonem samým.

³⁶ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině - Komentář, C. H Beck, Praha, 2005, str. 131

Povinnost spravovat jmění dítěte mají rodiče až do zletilosti dítěte. Jakmile dítě dosáhne zletilosti, odevzdají mu rodiče jmění, které spravovali (§ 37a odst. 3 věta první). K „odevzdání“ jmění dítěti v okamžiku, kdy dítě nabylo zletilosti, nepředepisuje zákon žádnou formu. Forma bude záviset na konkrétním rozsahu jmění dítěte, způsobu předchozí informovanosti dítěte o jeho majetku, na vzájemných vztazích v rodině apod.³⁷

Zákon nevyžaduje, aby rodiče vedli účetnictví ohledně majetku dítěte, ledaže by jim tato povinnost vyplývala z jiného právního předpisu, především ze zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, případně daňových předpisů. Jestliže rodiče byli povinni vést účetnictví, pak v případě, že dítě požádá o vyúčtování ze správy jmění, jsou rodiče povinni dítěti toto účetnictví předložit. Pokud šlo o běžnou správu jmění bez vedení účetnictví, museli by rodiče na požádání dítěti předložit stručný přehled příjmů a výdajů dítěte, přičemž pro toto vyúčtování rovněž zákon nepředepisuje žádnou formu.³⁸ Rodiče podávají vyúčtování ze správy jmění tehdy, pokud o to dítě požádá do jednoho roku po skončení správy (stejně oprávnění dětí lze nalézt i ve španělské právní úpravě, tam je však tato lhůta tříletá). V případě, že správa jmění dítěte rodiči skončila před dosažením zletilosti dítěte, má právo požádat o vyúčtování správy jmění v této jednoleté lhůtě opatrovník, případně poručník.

Zákon zdůrazňuje i právo dítěte z odpovědnosti za škodu, kterou mu způsobili rodiče na jeho majetku, stejně tak i právo z bezdůvodného obohacení získaného rodiči k jeho újmě. Je vhodné zmínit také ustanovení § 114 OZ, který stanoví, že jde-li o právo mezi zákonnými zástupci na jedné straně a nezletilými dětmi na druhé straně, promlčení ani nepočíná ani neběží.

³⁷ Hrušáková, M.: Správa jmění dítěte, Rodinné právo, č. 5/1999, str. 12

9. Opatrovník pro správu jmění

V odůvodněných případech, kdy by majetkové zájmy dítěte mohly být ohroženy, ustanoví soud pro zvýšenou ochranu jeho jmění opatrovníka (§ 37b odst. 1 první věta ZoR). Odborná literatura hovoří o opatrovníkovi pro správu jmění, resp. také o majetkovém opatrovníkovi. Řízení může být zahájeno na podnět kohokoli, kdo se o ohrožení majetkových zájmů dítěte dozví. Soud může zahájit řízení i bez návrhu, jakmile se o potřebě ustanovit tohoto opatrovníka dozví. O ustanovení opatrovníka soud rozhoduje usnesením. V tomto směru se velmi liší španělská právní úprava, kde soud bez návrhu nemůže zahájit řízení. Aktivní legitimaci pro zahájení řízení v případě, kdy rodiče jmění dítěte ohrožují, má pouze dítě samo, státní zástupce a jakýkoli příbuzný dítěte. Soud může přijmout opatření, která považuje za nezbytná k zajištění a ochraně jmění dítěte, včetně ustanovení opatrovníka.

Cílem ustanovení opatrovníka pro správu jmění je zabezpečení ochrany majetku nezletilých dětí, aby nedocházelo ze strany dospělých účastníků právních vztahů k poškozování majetkových práv dětí. Jmění dětí má být tímto způsobem ochráněno před rodiči, kteří správu majetku svých dětí nevykonávají řádně, a to buď z neznalosti, nebo z neschopnosti řešit složité majetkoprávní vztahy, někdy i z nedostatku dobré vůle, a tím poškozují majetková práva dětí.

Opatrovníkem pro správu jmění dítěte může být ustanovena fyzická osoba, která má zákonem stanovené předpoklady a která je pro výkon funkce vhodná svými osobními kvalitami jako je spolehlivost, čestnost, odborná způsobilost. Je nepochybné, že i tato osoba musí s ustanovením do funkce souhlasit. Její výběr bude velmi nesnadný, neboť správa jmění dětí je často velmi náročná časově, odborně i citově. Pro zajímavost budiž řečeno, že některé evropské státy mají zákonem stanovenou povinnost funkci majetkového opatrovníka přijmout, kromě skupin osob, které jsou opět zákonem vymezeny a které jsou oprávněny funkci odmítnout. Jedná se např. o duchovní, důstojníky armády, pracovníky policie, osoby, které již funkci opatrovníka vykonávají pro někoho jiného, které jsou místem bydliště příliš vzdáleny atp.³⁹ Jak vyplývá ze znění zákona, je upřednostňováno ustanovení fyzické osoby jako opatrovníka, nemůže-li jím být tato osoba, je ustanoven

³⁸ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině - Komentář, C.H. Beck, Praha, 2005, str. 131

³⁹ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 86

opatrovníkem zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ten na rozdíl od fyzické či jiné právnické osoby je povinen funkci opatrovníka přijmout.

V rozhodnutí, kterým ustanovuje opatrovníka, musí soud vymezit rozsah jmění, které bude opatrovník s péčí řádného hospodáře spravovat. Zároveň určí, jakým způsobem má být, popřípadě nesmí být s jednotlivými částmi nakládáno. Zejména stanoví způsob výkonu vlastnických a jiných věcných práv a práv z duševního vlastnictví, způsob výkonu práv k cenným papírům a práv závazkových (§ 37b odst. 3 poslední věta ZoR). Z uvedeného vyplývá, že soud vymezí rozsah jmění, které bude opatrovník spravovat, a dále mu vymezí základní pravidla pro správu tohoto jmění. S povinností spravovat jmění s péčí řádného hospodáře úzce souvisí i jeho povinnost nepodstupovat při správě jmění nepřiměřená rizika. Pokud dítěti vznikne škoda porušením povinností opatrovníka uložených mu soudem, je opatrovník odpovědný za škodu dle obecných předpisů o náhradě škody, což znamená podle § 420 a násl. OZ.

Opatrovník podléhá dohledu soudu. Soud podle okolností konkrétního případu podmíní platnost právního úkonu opatrovníka svým souhlasem a určí povinnost pravidelného podávání zpráv o správě jmění dítěte (§ 37b odst. 5 ZoR). Způsob pravidelného podávání zpráv bude záviset na rozsahu spravovaného jmění. Tento dohled je nepoměrně širší než ukládá ustanovení § 28 OZ. Jak vyplývá z důvodové zprávy Ministerstva spravedlnosti ČR, přijetí tohoto režimu si vynutily změny v ekonomickém systému společnosti, které způsobují, že dítě získává často značné jmění děděním či realizovanými restitučními nároky a ustanovení § 28 OZ o souhlasu soudu k důležitým úkonům rodičů v tomto směru neposkytovalo plnou záruku udržení majetkových podstat do zletilosti dítěte.

Opatrovník je povinen nejpozději do dvou měsíců po skončení své funkce předložit soudu závěrečný účet ze správy jmění dítěte (§ 37b odst. 6 ZoR).

Správa jmění dítěte opatrovníkem často vyžaduje odborné znalosti a značnou námahu, z tohoto důvodu zákon přiznává opatrovníkovi právo na náhradu nutných výdajů a na přiměřenou odměnu z výnosu majetku dítěte. Konkrétní výši této odměny určí soud usnesením, zákon sám nestanoví žádná upřesňující kritéria pro její určení, a bude proto pouze na úvaze soudu, jak o ní rozhodne. Náhrada nutných výdajů a odměna z výnosu majetku dítěte náleží i orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který z těchto obnosů bude plnit své případné smluvní závazky.

Určitá nejasnost vyvstává s otázkou, zda ustanovení opatrovníka dle § 37b ZoR by mělo předcházet řízení o omezení rodičovské zodpovědnosti. Jako zásada platí, že rodičovská zodpovědnost se týká celého rozsahu vztahů vymezených § 31 odst. 1 ZoR. Pokud tedy má do určité oblasti těchto vztahů, do správy jmění, vstoupit třetí osoba, bylo by správné, kdyby rodiče byli v tomto rozsahu ve své rodičovské zodpovědnosti omezeni. Tato zásada platí vždy tam, kde opatrovník bude vykonávat svoji funkci dlouhodobě a ve větším rozsahu. Pokud by se však činnost opatrovníka omezila pouze na určitý úkon, popř. na určitou kratší dobu, a poté by rodiče vykonávali správu majetku sami, řízení o omezení rodičovské zodpovědnosti předcházet nemusí.⁴⁰ Rozhodující úlohu pro danou problematiku sehraje především rozsah jmění, které má opatrovník spravovat a dále z jakého důvodu rodiče jmění dítěte řádně nespravují.

Ačkoli to zákon výslovně nestanoví, z povahy věci je zřejmé, že funkce opatrovníka zanikne nejpozději dosažením zletilosti dítěte. Dříve, jestliže splní úkol, pro který byl soudem ustanoven, dále na základě rozhodnutí soudu, pokud neplní řádně své povinnosti nebo pokud odpadl důvod jeho ustanovení.

⁴⁰ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 87

10. Výkon rodičovské zodpovědnosti

Otázka výkonu práv a povinností tvořící obsah rodičovské zodpovědnosti v sobě zahrnuje poměrně složitý komplex vztahů. V první řadě jde o vztah každého z rodičů k dítěti. Zároveň však výkon rodičovské zodpovědnosti zahrnuje i problematiku vzájemného vztahu mezi rodiči, která se liší podle toho, zda rodiče spolu žijí či nikoliv. Otázka výkonu rodičovské zodpovědnosti je ovšem i otázkou vztahu jednoho nebo obou rodičů k jiným subjektům, tedy navenek.⁴¹ Způsob výkonu rodičovské zodpovědnosti je podmíněn věkem a potřebami dítěte. I na tento fakt bral zákonodárce ohled, když stanovil, že změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností (§ 28 ZoR). Rozhodnutí soudu, která se týkají péče o nezletilé děti, nejsou konečná a neplatí zde překážka věci rozsouzené, *res iudicata*.

10.1. Výkon rodičovské zodpovědnosti ve vztahu k dítěti

Výkon rodičovské zodpovědnosti je založen na důsledné ochraně zájmů dítěte, jak ukládá rodičům § 31 odst. 2 ZoR.

10.2. Vzájemný vztah rodičů při výkonu rodičovské zodpovědnosti

Dílním způsobem je výkon práv a povinností plynoucí z rodičovské zodpovědnosti upraven ustanovením § 37 ZoR, jehož rozsah aplikace se dotýká pouze zastupování dítěte. Dítě může být zastoupeno kterýmkoli z rodičů, jemuž náleží rodičovská zodpovědnost.

V tom lze spatřovat rozdíl oproti španělské právní úpravě, kde základní principy a pravidla výkonu rodičovské zodpovědnosti jsou upravena v § 156 C.c. nejen ve vztahu k zastupování dítěte rodiči. Dané ustanovení upravuje výkon rodičovské zodpovědnosti rodiči jako celku. Dílní otázky výkonu jednotlivých práv a povinností jsou pak precizovány u náležitých ustanovení upravující danou materii. Existence takového ustanovení činí španělskou právní úpravu v tomto směru o něco přehlednější ve srovnání s úpravou českou.

Ustanovení § 156 C.c. stanoví, že rodičovská zodpovědnost je vykonávána oběma rodiči nebo jedním z nich se souhlasem druhého rodiče, ať je tento souhlas udělen výslovně či tacitně, přičemž se předpokládá, že při výkonu rodičovské zodpovědnosti v běžných záležitostech každý z rodičů jedná se souhlasem druhého.

Náš zákon o rodině vychází také z toho, že se rodiče dohodnou ohledně výkonu svých práv a povinností z rodičovské zodpovědnosti vyplývajících. V případě, že nastane situace, kdy se rodiče nedohodnou při tomto výkonu o podstatných věcech, rozhodne soud. Pokud by se rodiče obrátili na soud se svou neshodou v nepodstatné věci, dal by soud rodičům nejdříve potřebné ponaučení, v případě, že by na neshodě setrvali, soud by musel návrh zamítnout.

Třebaže zákon o rodině hovoří o podstatných věcech při výkonu rodičovské zodpovědnosti, je třeba toto ustanovení vykládat širěji, tj. že se týká rozhodování o všech podstatných věcech týkajících se dítěte.⁴²

Z celkového kontextu právní úpravy vyplývá, že rodiče vykonávají svá práva a povinnosti, jež plynou z rodičovské zodpovědnosti, dvojím způsobem. Určujícím faktem zde je, zda jde o běžnou nebo podstatnou záležitost. V běžných záležitostech vykonává každý rodič svá práva a povinnosti samostatně, ale v podstatných záležitostech je uložena rodičům povinnost se dohodnout. V případě neshody je možno nahradit dohodu rodičů soudním rozhodnutím.

Zákon v žádném ustanovení nedefinuje pojem podstatná záležitost. Judikatura vztahující se k této problematice považuje za podstatnou záležitost např. změnu příjmení nezletilého dítěte, když Sb. rozh. č. 45/1955 říká, že změna příjmení nezletilého dítěte znamená značný zásah nejen do práv rodičů, ale i do práv dětí. Jestliže se tedy rodiče o změně příjmení dítěte nedohodnou, může soud dát jednomu z nich svolení k podání žádosti o změnu příjmení jen tehdy, jsou-li pro takové opatření závažné důvody. Dalším takovým sporným bodem dohod rodičů je otázka vzdělávání dítěte, jak dokládá i další judikát (Pls 4/1967): Jestliže se rodiče nezletilého dítěte neshodnou o jeho dalším studiu, rozhodne soud podle § 49 ZoR.; přitom se řídí zásadou, že studium dítěte je v jeho zájmu i v zájmu společnosti tehdy, jestliže zejména dosavadní průběh školní výchovy potvrzuje fyzické i duševní

⁴¹ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova univerzita Brno a nakladatelství Doplněk, Brno, 1998, str. 206

⁴² Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 204

předpoklady nezletilého dítěte ke studiu a naznačuje, že studiem získá dítě způsobilost k většímu společenskému uplatnění.

Lze tedy shrnout, že tradičně se do okruhu takových záležitostí řadí otázka volby druhu školy, povolání, změna jména či příjmení a neshoda rodičů při správě jmění dítěte, může jí být i otázka zdravotnické péče.

Celá věc nabývá ještě na komplikovanosti tím, že je třeba brát v úvahu právo dítěte o sobě rozhodovat v závislosti na jeho věku. Tento problém bude zejména aktuální v souvislosti s volbou povolání.

Španělská úprava nerozlišuje neshodu v podstatné či běžné záležitosti, ale určující je zde, zda se jedná mezi rodiči o neshodu ojedinělou či opakující se.

Při jakékoli neshodě se kterýkoli z rodičů může obrátit na soud, je tedy možné, aby z pohledu naší úpravy se jednalo o neshodu v běžné záležitosti. Ten po vyslechnutí obou rodičů a dítěte, které má dostatečný úsudek, nerozhoduje v záležitosti sám, ale určí, který z rodičů může v dané záležitosti rozhodnout. Proti tomuto rozhodnutí není žádný opravný prostředek.

Jestliže se naproti tomu jedná o opakující se neshody, tedy rodiče obvykle a konstantně ohledně většiny záležitostí týkajících se dítěte mají rozdílné názory nebo jeden z nich se chová takovým způsobem, který směřuje k ochromení jednání druhého rodiče, soud přijme rozhodnutí, v němž určí délku trvání jeho účinků, která nemůže být delší dvou let, kterým: udělí jednomu z rodičů výhradní výkon rodičovské zodpovědnosti; přisoudí částečný výkon rodičovské zodpovědnosti jednomu z rodičů; nebo rozdělí obsah výkonu rodičovské zodpovědnosti mezi ně.⁴³

Je však nutno poznamenat, že ne každý z rodičů, který je nositelem rodičovské zodpovědnosti, svá jednotlivá práva a povinnosti vykonává. Toto zákon nikdy nevyžadoval a naopak počítal s tím, že ani nelze po rodičích žádat, aby veškerý výkon svých práv a povinností k dítěti činili společně za neustálého vzájemného souhlasu. Každodenní život rodiny, související nadto obvykle s výkonem povolání rodičů, přináší množství situací, kdy běžně vykonává svá rodičovská práva jen jeden rodič (zastupuje dítě, působí na ně výchovně, spravuje jeho jmění apod.). Druhý rodič se k tomu připojuje obvykle tak, jak jim to oběma a dítěti vyhovuje. Jenom tam, kde právní předpisy vyžadují výslovně souhlas (vyjádřený např. i podpisem) obou

⁴³ Sierra Gil de la Cuesta, I. y otros: Comentario del código civil, editorial Bosch, S. A., Barcelona, 2000, str. 443

rodičů, vykonávají oba rodiče svá práva a povinnosti společně. Tak je tomu, pokud rodiče s dítětem žijí společně v jedné domácnosti.⁴⁴

Dalším ustanovením zákona řešící vzájemný vztah rodičů při výkonu rodičovské zodpovědnosti je § 50 odst. 1 ZoR, který stanoví, že nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu, a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Podmínky pro vydání tohoto rozhodnutí, tedy že rodiče spolu nežijí a nenalezli dohodu o úpravě výchovy a výživy, musí být splněny kumulativně. Pro rozhodnutí není podstatné, zda jsou rodiče manžely či nikoliv. To, že rodiče spolu pouze nebydlí, nemusí být v konkrétním případě důvodem pro rozhodnutí soudu podle tohoto ustanovení, rozhodující úlohu bude sehrávat jaké mají rodiče vzájemné vztahy, zejména to, jak spolu pečují o výchovu a výživu dítěte, a naopak společné bydlení rodičů nezletilého dítěte v jednom bytě nemusí ještě znamenat, že by v takovém případě nemohl být splněn zákonný předpoklad pro úpravu výchovy a výživy, jak konstatoval soud v R 15/68.

Paušální považování případů výkonu trestu odnětí svobody na jednom z rodičů nezletilého dítěte za případy, kdy rodiče nezletilého dítěte nežijí spolu ve smyslu ustanovení § 50 odst. 1 ZoR, není ve shodě s účelem tohoto ustanovení zákona o rodině. Jestliže rodiče nezletilého dítěte udržují – i v době výkonu trestu odnětí svobody na jednom z nich – soulad ve vzájemných vztazích, pečují spolu (byť dočasně ve značně omezené míře, např. využíváním možností k písemnému i osobnímu styku v rámci povolených návštěv, k částečně hmotné podpoře rodiny z prostředků rodiče, na němž je vykonáván trest odnětí svobody) o společnou domácnost a o výchovu a výživu nezletilého dítěte, počítají s trváním životního společenství atp., jde o stav obdobný oddělenému bydlení rodičů nezletilého dítěte, který není důvodem rozhodování soudu podle ustanovení § 50 odst. 1 ZoR. Jinak je tomu, jsou-li v důsledku výkonu trestu odnětí svobody na jednom z rodičů nezletilého dítěte (např. s ohledem na povahu trestného činu) vážně narušeny, nepečují-li rodiče spolu (ani v omezené míře) o společnou domácnost a o výchovu a výživu nezletilého dítěte, neprojevují-li rodiče vůli k trvání životního společenství apod.⁴⁵

⁴⁴ Radvanová, S.: Výkon rodičovských práv, Právo a rodina, č. 4/2001, str. 2

⁴⁵ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 134

Pro určení, komu má být dítě svěřeno do výchovy, si musí soud vždy opatřit spolehlivý podklad pro své rozhodnutí za účelem zjištění, který z rodičů naplňuje lépe podmínky pro řádnou výchovu dítěte, soud zkoumá především to, který rodič je lépe schopen vychovat dítě. Předmětem tohoto zkoumání budou např. osobní a povahové vlastnosti rodičů, jejich zdravotní stav, včetně stavu duševního, vztah k dětem, jejich životní podmínky.

V zájmu udržení rodinných svazků je třeba zásadně dát přednost tomu, aby všechny děti týchž rodičů byly dány do výchovy jednomu z rodičů, protože nad zájmem rodičů tu převažuje zájem dětí na udržení sourozeneckých vztahů. Zásada svěřování nezletilých dětí – sourozenců – do společné výchovy témuž rodiči nesmí být uplatňována mechanicky. Výjimečně bude oddělená výchova sourozenců vhodnějším opatřením, a to např. tehdy, jestliže žádný z rodičů nemá možnosti k výchově všech nezletilých dětí, nebo jestliže nezletilé děti týchž rodičů vyrůstají již delší dobu odděleně (zejména, jsou-li značně rozdílného věku) a přivykly různému výchovnému prostředí, jestliže si nezletilé děti týchž rodičů ve věku blížícím se zletilosti přejí důvodně oddělenou výchovu, jestliže oddělená výchova nepovede ke ztrátě vzájemného soustavného kontaktu nezletilých dětí a přispěje k úpravě vztahů rodičů a k usnadnění výchovného působení obou rodičů na společné děti.⁴⁶

Také španělská právní úprava vychází z toho, že pokud se rodiče, kteří nežijí spolu, nedohodnou o úpravě výchovy, rozhodne soud komu svěří dítě do výchovy.

10.3. Výkon rodičovských práv ve vztahu ke třetím osobám

Je vyloučeno, aby rodiče převáděli smluvně svá práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti na jiné subjekty. Je jim však umožněno přenechat výkon některých dílčích oprávnění (jedná se zejména o dočasný výkon osobní péče o nezletilé dítě třetím osobám), to je však nezbavuje odpovědnosti.

11. Výkon rodičovské zodpovědnosti po rozvodu manželství

Rozvodem manželství rodičů nezletilého dítěte dochází k ovlivnění výkonu rodičovské zodpovědnosti, ale na existenci institutu samého se rozvodem nic nemění.

Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 OSŘ (§ 25 ZoR). Právní úprava je vedena myšlenkou zamezení dlouhodobým sporům o děti po rozvodu. Základním problémem rozhodování o úpravě poměrů k nezletilým dětem před rozvodem je skutečnost, že soud zkoumá kritéria uvedená v § 26 odst. 4 ZoR a přihlíží k řadě věcí za situace, kdy vztahy mezi rodiči dítěte mohou být silně poznamenány negativními emocemi až nepřátelstvím; navíc po rozvodu může být mnoho věcí, včetně hmotné situace obou rodičů, zcela jinak. Z tohoto důvodu některé zahraniční úpravy (naposledy německá úprava) volí postup zcela opačný; soud nejprve manželství rozvede a po zklidnění vzájemných vztahů mezi rozvedenými rodiči rozhoduje o úpravě poměrů k jejich společným dětem. Obě řešení, jak rozhodování soudu o dítěti před rozvodem, tak teprve po rozvodu, mají svá úskalí. Rozhodování o úpravě poměrů před rozvodem klade na opatrovnického soudce podstatně vyšší nároky, je však v zájmu nezletilého dítěte, jehož poměry jsou v okamžiku rozvodu manželství jeho rodičů již pravomocně upraveny.⁴⁷

Účinky rozsudku o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu či rozsudku, kterým byla schválena dohoda rodičů, nastávají po právní moci rozsudku o rozvodu.

Svěření dítěte do výchovy jednoho z rodičů je rozhodnutím o tom, se kterým z rodičů bude dítě dále žít ve společné domácnosti. To znamená, který z rodičů bude osobně pečovat o dítě a rozhodovat v běžných denních záležitostech, které se týkají dítěte.

Formulace § 26 odst. 1 ZoR soudu umožňuje, aby v případě, že dojde k závěru, že žádný z rodičů neposkytuje záruku řádné výchovy, svěřil dítě do výchovy jiné fyzické osoby dle § 45 ZoR, případně do pěstounské péče dle § 45a až 45d ZoR nebo nařídil ústavní výchovu dle § 46 ZoR.

⁴⁶ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 136

⁴⁷ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 86

Zákon také umožňuje svěřit nezletilé dítě do společné či střídavé výchovy obou rodičů, a to za kumulativně splněných podmínek, že oba rodiče jsou způsobilí dítě vychovávat, oba mají o výchovu zájem, je to v zájmu dítěte a potřeby dítěte budou svěřením do společné nebo střídavé výchovy lépe zajištěny.

Střídavá výchova znamená, že dítě bude svěřeno v určitém přesně vymezeném časovém období do výchovy jednoho rodiče a v dalším časovém období do výchovy druhého rodiče. Soud současně vymezí práva a povinnosti obou rodičů v těchto střídajících se časových úsecích. Kladné poznatky a zkušenosti přinesla soudní praxe se střídáním výchovy po měsících, je však možno dohodnout delší i kratší časové intervaly.⁴⁸ Střídavá výchova není ústupkem vzájemné rivality rodičů, v případě, že jejich vztahy jsou vyhrocené a mění se v souboj o dítě, je nutné pečlivě zvážit, zda svěření dítěte do střídavé výchovy je optimálním řešením dané situace. V případě, že rodiče nevybudují jednotný výchovný postup vůči dítěti, střídavá výchova s sebou nese úskalí rodičům i jejich dítěti.

Společná péče obou rodičů znamená, že oba rodiče se i po rozvodu manželství budou o dítě starat současně v jediném výchovném (domácím) prostředí (jde o situaci, kdy oba rozvedení manželé – rodiče budou dále spolu bydlet v jednom bytě nebo v jednom, zpravidla na samostatné byty nerozděleném domě).⁴⁹

Rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do výchovy, má právo na pravidelnou informaci o dítěti. Druhému rodiči tedy vyplývá povinnost tuto informaci poskytnout.

Pro možnost realizování svých práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti musí mít rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do výchovy, právo se s dítětem stýkat. Zákon vychází z předpokladu, že se rodiče na úpravě styku dohodnou. Není třeba, aby tato dohoda byla schválena soudem. Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Pokud soud zhodnotí, že je to nutné v zájmu dítěte, styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže. Omezení styku rodiče s dítětem a především zákaz styku je faktickým omezením rodičovské zodpovědnosti.

Zákon ustanovil nevyvratitelnou právní domněnku, že bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za podstatnou změnu poměrů ve smyslu ustanovení § 28 ZoR.

⁴⁸ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 51

⁴⁹ Knappová, M. – Švestka, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002, str. 66

Samotné bránění ve styku zákon blíže necharakterizuje. Nepochybně by mělo jít o případy mařící, případně znemožňující řádný výkon styku, ať již formou aktivního jednání či nekonání. Zcela jistě sem budou spadat případy, kdy rodič v určený termín dítě ke styku bez objektivní příčiny úmyslně nepředá vůbec, nebude dodržovat stanovené podmínky styku, např. zkracováním určené doby styku, pozdním předáním dítěte nebo bude-li realizaci styku podmiňovat nejrůznějšími podmínkami (styk uskutečněný pouze za přítomnosti druhého rodiče, jednostranně určené místo pobytu dítěte při styku apod.).⁵⁰

Změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností (§ 28 ZoR). Přitom je nutno respektovat požadavek stálosti výchovného prostředí dítěte a změnu poměrů též posuzovat se zřetelem k zájmu nezletilce na jeho další řádné výchově. Změna dosavadního výchovného prostředí je odůvodněna tehdy, když dosavadní úprava již nadále nezajišťuje nejpříznivější podmínky pro zdárný vývoj dítěte, když se dostane do rozporu se zájmy dítěte a se zájmy společnosti, a to zejména proto, že se mezi dítětem a rodičem, jemuž bylo dítě svěřeno do výchovy, vyvinul takový vztah, který zdárný průběh výchovy ohrožuje.⁵¹

⁵⁰ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 100

⁵¹ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy související, Linde Praha, a.s., 2005, str. 66

12. Výchovná opatření

Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, neučinil-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, učinit některé z výchovných opatření (§ 43 odst. 1 ZoR). Zákon rozeznává tři typy výchovných opatření: napomenutí, dohled a uložení nezletilému omezení, která mají zabránit škodlivým vlivům na jeho výchovu.

Napomenutí je nejmírnějším výchovným opatřením, zákon vymezuje okruh osob, které mohou být napomenuty. Danými osobami mohou být: dítě, rodiče dítěte a nebo třetí osoby, které narušují řádnou výchovu dítěte. Aby se výchovné opatření neminulo účinkem, lze je aplikovat jen vůči dítěti toho věku, kdy je předpoklad, že bude schopno si uvědomit nevhodnost svého chování a jeho důsledky a tudíž napomenutí na něj zapůsobí. Rodiče jsou napomenuti tehdy, pokud zanedbali nebo porušili některou ze svých povinností k dítěti, které jim mohou vyplývat přímo z obsahu rodičovské zodpovědnosti a nebo jim plynou z jiných předpisů. Třetími osobami, které mohou být napomenuty proto, že narušují řádnou výchovu dítěte, jsou jednak jeho příbuzní, osoby, které mají dítě na základě rozhodnutí soudu ve své péči, ale i cizí osoby.

Jestliže se napomenutí míjí účinkem, nebo jde o závažnější poruchy v chování nezletilého nebo jeho rodičů, může být nad nezletilým nařízen dohled. Dohled je prováděn za součinnosti školy a občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti.⁵² Důvody, pro něž dochází ke stanovení dohledu nad nezletilým, mohou spočívat jak v chování rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, tak v chování dětí, např. záškoláctví, toulání se, páchání drobných krádeží, hrubé jednání vůči rodičům nebo učitelům a spolužákům atp. (R 4/1981). Dohled lze stanovit i tehdy, je-li výchova dítěte řádně zabezpečena, ale perspektiva těchto poměrů není jistá. Tak tomu může být, jsou-li rodiče vážně nemocni, v případě jejich velmi nízkého věku, je-li vážně ohrožena jejich sociální nebo bytová situace, jsou-li velmi vážně narušeny jejich vzájemné vztahy atp.⁵³

Uložení nezletilému omezení, která mají zabránit škodlivým vlivům na jeho výchovu, se v praxi objevují poměrně zřídka. Mohlo by se jednat např. o zákaz návštěv fotbalových utkání místního klubu nebo zákaz návštěvy hery. Především ve

⁵² Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 148

⁵³ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 97

velkých městech je však efektivnost tohoto omezení a zejména následná kontrola značně problematická.⁵⁴

Soud i orgán sociálně-právní ochrany dětí rozhoduje o jednotlivých výchovných opatřeních samostatně. Orgán sociálně-právní ochrany dětí nepotřebuje pro uložení výchovných opatření schválení soudu. Měnit nebo rušit taková opatření může orgán, který je učinil (§ 43 odst. 2 ZoR).

Orgánem sociálně-právní ochrany, který rozhoduje o výchovných opatřeních, je obecní úřad, jemu také přísluší sledovat, zda jsou dodržována opatření, o nichž rozhodl. Obecní úřad rozhoduje o výchovných opatřeních ve správním řízení. Opis rozhodnutí zasílá obecní úřad obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností (§ 13 odst. 1 OchrDětZ).

Činnost státních orgánů, tj. soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí týkající se výchovných opatření je založena zpravidla na „kompetenční pružnosti“. Příslušné orgány jsou k rozhodnutí o těchto výchovných opatřeních stejně kompetentní. To je samo o sobě pro ochranu práv dítěte výhodné. Důvody, pro které ten který orgán konkrétní věc projedná a rozhodne, mohou být různé. Platí, že ten orgán, který bude lépe informován, může rozhodnout rychleji. V praxi projednává výchovné opatření ten ze státních orgánů, který první řízení zahájil.⁵⁵

Oba orgány, tedy jak soud tak i orgán sociálně-právní ochrany dětí, musí při ukládání výchovných opatřeních vzít zřetel na názor a poznatky dítěte v projednávané věci.

⁵⁴ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 148

⁵⁵ Knappová, M. – Švestka, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002, str. 110

13. Zásahy do rodičovské zodpovědnosti

Za účelem ochrany zájmů dětí je někdy nutné, aby byl proveden jistý zásah do sféry rodičovské zodpovědnosti jejich rodičů. Protože se jedná o velmi závažný zásah do oblasti lidských práv, mohou o daných opatřeních, pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, jejím omezení nebo zbavení, rozhodovat pouze soudy, a to rozsudkem. Ani jedno z těchto opatření se zásadně nedotýká plnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem.

13.1. Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti

Tímto institutem se řeší případy, kdy rodič z objektivních příčin nemůže vykonávat práva a povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Takovou příčinou může být např. nepříznivý zdravotní stav rodiče, jeho dlouhodobý pobyt v cizině a nebo dlouhodobý výkon trestu odnětí svobody. Kumulativně s touto překážkou objektivního charakteru musí být splněna i další podmínka, a to, že daný zásah vyžaduje zájem dítěte.

Rodič, jemuž byl pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti, je i nadále jejím nositelem, ale práva a povinnosti z ní vyplývající nemůže vykonávat. Výkon těchto práv a povinností se koncentruje v osobě druhého rodiče. Pokud dojde k pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti oběma rodičům nebo jediného známého či žijícího rodiče, je nutno nastalou situaci řešit ustanovením poručníka podle § 78 ZoR.

Rozhodnutí o pozastavení rodičovské zodpovědnosti by mělo být časově neomezené, neboť nelze předem předpokládat, jak dlouho stav, pro který bylo vysloveno, potrvá. Když pominou důvody, pro něž soud o pozastavení rodičovské zodpovědnosti rozhodl, bude možné požádat soud o změnu rozhodnutí, neboť se jedná o změnu poměrů dle § 28 ZoR.⁵⁶

Z použité dikce ... „soud může pozastavit“ vyplývá, že k tomuto rozhodnutí soud není povinen přistoupit. Pokud by zde však existovaly podmínky stanovené v tomto

⁵⁶ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 99

odstavci a byl by zde naléhavý zájem na tomto rozhodnutí, bylo by zřejmě nutné vykládat toto ustanovení v tom smyslu, že soud „musí“ rozhodnout.⁵⁷

Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti není pojímáno jako sankce proti rodiči, který řádně neplní své povinnosti, v tomto případě nastupují instituty jiné, a to podle okolností případu omezení rodičovské zodpovědnosti nebo její zbavení.

13.2. Omezení rodičovské zodpovědnosti

Nevykonává-li rodič řádně povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou zodpovědnost omezí (44 odst. 2 věta před středníkem ZoR). Obě podmínky zde musí být splněny opět kumulativně.

Chování rodiče je v tomto případě třeba považovat z hlediska subjektivního. Proto tam, kde se např. rodiče dohodnou (§ 49 a 50 ZoR) na určitém způsobu výkonu rodičovské zodpovědnosti, který by se z hlediska jednoho z nich mohl sice soudu jevit jako nikoli řádný výkon, zájem dítěte však nevyžaduje ze strany soudu žádnou úpravu, není důvod do tohoto stavu zasahovat. Není totiž v zájmu nezletilého, aby do bezporuchového a funkčního výkonu rodičovské zodpovědnosti zasahoval státní orgán.⁵⁸

Omezení rodičovské zodpovědnosti přichází v úvahu tehdy, pokud nedostatky rodičů či rodiče při plnění práv a povinností, které jsou obsahem rodičovské zodpovědnosti, nedosáhly takové intenzity, že by bylo nutno použít ustanovení § 44 odst. 3 ZoR.

Povinností soudu je vymežit rozsah práv a povinností, na které se omezení vztahuje. Omezení rodičovské zodpovědnosti jednoho z rodičů působí, že se vymezená část koncentruje v osobě druhého rodiče. Pokud by došlo k omezení rodičovské zodpovědnosti u obou rodičů nebo jediného žijícího či známého rodiče, musel by soud dítěti ustanovit pro výkon tohoto práva či povinnosti opatrovníka.

Vedle omezení rodičovské zodpovědnosti na základě rozhodnutí soudu je třeba se zmínit i o faktickém omezení rodičovské zodpovědnosti. V tomto případě není rozhodnuto podle § 44 odst. 2 ZoR, ale na základě jiného soudního rozhodnutí

⁵⁷ Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova univerzita Brno a nakladatelství Doplněk, Brno, 1998, str. 210

⁵⁸ Knappová, M – Švestka, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002, str. 113

dochází k faktickému omezení výkonu práv povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti. Nejčastěji dochází k faktickému omezení, pokud jde o osobní péči o dítě. Jde o případ, kdy soud vysloví zákaz styku rodiče s dítětem podle § 27 odst. 3 ZoR, je nařízena ústavní nebo ochranná výchova (§ 46 odst. 2 ZoR, § 78 TrZ), dítě je svěřeno do pěstounské péče nebo výchovy jiného občana než rodiče (§ 45, 45a až 45d ZoR) apod. Faktickým omezením je rovněž ustanovení zvláštního opatrovníka pro správu jmění dítěte podle § 37b ZoR.⁵⁹

Je možné, aby k omezení rodičovské zodpovědnosti došlo ve vztahu ke všem dětem nebo pouze ve vztahu k některému z dětí téhož rodiče. Takové rozhodnutí bude záviset na okolnostech konkrétního případu, neboť závažné jednání se může projevovat jen ve vztahu k jednomu z dětí nebo může postihovat všechny. Z tohoto důvodu musí být v rozhodnutí o omezení rodičovské zodpovědnosti vždy uvedeno, kterého rodiče a ve vztahu, ke kterému dítěti se týká.

13.3. Zbavení rodičovské zodpovědnosti

Zneužívá-li rodič svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává, soud jej rodičovské zodpovědnosti zbaví (§ 44 odst. 3 ZoR).

Jedná se o zásadní zásah do vztahů mezi rodiči a dětmi a nejtvrďší sankci, kterou zákon o rodině zná. Vzhledem k tomu důvody, pro které může soud rodiče jejich rodičovské zodpovědnosti zbavit, musí být natolik závažné, aby odůvodňovaly toto velmi tvrdé opatření. Půjde tedy o takové případy, kdy rodiče úmyslně vykonávají svá práva a povinnosti v rozporu s jejich účelem a proti zájmům dítěte, zaviněné chování, které je protiprávní a zanedbání povinností značného stupně. Má tedy jít o takový stav, kdy zbavení rodičovské zodpovědnosti je jediným účinným prostředkem ochrany dítěte.

Za závažné zanedbávání rodičovských povinností soudy zejména považují dlouhodobé neplnění rodičovských práv a povinností, trvalé ponechání dítěte ve výchovném zařízení spojené s nezájmem o toto dítě a s neprojevením snahy převzít

⁵⁹ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 156; k uvedené citaci je však třeba uvést, že § 78 TrZ byl zrušen zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), v platném znění, v současnosti je ochranná výchova obsažena v § 21 a násl. tohoto zákona, výkon ochranné výchovy v § 82 a násl. tohoto zákona

je do rodinné výchovy, nemorální způsob života rodičů, soustavné neplnění vyživovací povinnosti k dítěti, trestní postih pro zanedbávání povinné výživy podle ust. § 213 TrZ atd. (R 41/1976).

Předpokladem pro zbavení rodičovské zodpovědnosti podle § 44 odst. 3 ZoR je, že rodiče neplní své povinnosti, ač by je plnit mohli (R 11/65).

Zbavením rodičovské zodpovědnosti již rodič není nadále jejím nositelem a rodičovská zodpovědnost se soustřeďuje v osobě druhého rodiče. Pokud dítě druhého rodiče již nemá či není znám, anebo v případě, že rodičovské zodpovědnosti byli zbaveni oba rodiče, soud ustanoví dítěti neprodleně poručníka podle § 78 ZoR.

Rozhodnutí o zbavení rodičovské zodpovědnosti je vždy vyslovováno ve vztahu ke konkrétnímu rodiči a dítěti. Je možné, aby byl rodič zbaven své rodičovské zodpovědnosti jen ve vztahu k některému z dětí a ve vztahu k ostatním dětem mu byla zachována. Z poznatků soudní praxe však vyplývá, že taková situace bude výjimečná, neboť porušení povinností rodičů k dítěti v určité mimořádné intenzitě, kterou zákon v těchto případech předpokládá, je zpravidla důsledkem jejich nedostatečného chápání rodičovské zodpovědnosti jako takové, jejich selhání v rodičovské roli, a to se projevuje vůči všem jejich dětem. Záleže-li zanedbávání rodičovských povinností nebo zneužívání rodičovské zodpovědnosti v závadách, jež se podle své povahy projevují v postoji rodiče vůči všem dětem, je namístě, aby soud i bez návrhu zahájil řízení o zbavení rodiče rodičovské zodpovědnosti i vůči ostatním jeho dětem.⁶⁰ Není možné zbavit rodiče rodičovské zodpovědnosti vůči dítěti, které se teprve narodí. Rodiče také nelze zbavit rodičovské zodpovědnosti pro důvody, které již pominuly a v době rozhodování soudu tedy již neexistují.

Vzhledem k tomu, že zákon zde předpokládá značnou intenzitu protispolečenského chování rodiče a dojde-li k naplnění podmínek stanovených v zákoně, má se za to, že rodič postrádá schopnost rodičovskou zodpovědnost vykonávat, soud nemůže rodiče zbavit jen části rodičovské zodpovědnosti a část mu zanechat. Podle španělské právní úpravy takový postup možný je, neboť tato úprava rozeznává úplné a částečné zbavení rodičovské zodpovědnosti. Na druhou stranu je však nutno poznamenat, že španělská úprava nezná náš institut omezení rodičovské

⁶⁰ Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a.s., 2005, str. 101

zodpovědnosti, a proto se domníván, že částečné zbavení rodičovské zodpovědnosti je v podstatě jeho náhražkou.

Španělský občanský zákoník stanoví, že rodiče mohou být zcela nebo částečně zbaveni rodičovské zodpovědnosti soudním rozhodnutím pro neplnění povinností rodičovské zodpovědnosti vlastní. Musí se jednat o závažné neplnění povinností.

Navzdory tomu, že byla prokázána některá z příčin zbavení rodičovské zodpovědnosti, jurisprudencce požaduje další požadavek: takové rozhodnutí je v zájmu dítěte.⁶¹

Zbavení rodičovské zodpovědnosti lze zrušit a rodičovskou zodpovědnost obnovit, odpadnou-li důvody, pro které ke zmíněnému opatření došlo, pokud ovšem nebylo již dítě osvojeno (R 41/1976). Možnost obnovení rodičovské zodpovědnosti za stejných podmínek nalezneme ve Španělsku přímo v textu zákona. Je samozřejmé, že obnovit rodičovskou zodpovědnost je možné pouze tehdy, je-li to v zájmu dítěte.

14. Rodičovská zodpovědnost a trestné činy

Dopustil-li se rodič úmyslného trestného činu proti svému dítěti či ke spáchání trestného činu své dítě mladší patnácti let použil, popřípadě se dopustil trestného činu jako spolupachatel, návodce či pomocník k trestnému činu spáchanému jeho dítětem, soud vždy posoudí, zda tu nejsou důvody pro zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti (§ 44 odst. 4 ZoR).

Z použité dikce „dopustil-li se“ nevyplývá, že k rozhodování soudce o tom, zda by nemělo být zahájeno řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti, je třeba, aby rodič byl za uvedené jednání pravomocně odsouzen.⁶²

Důvody pro postup dle tohoto ustanovení jsou jednak dány úmyslným trestným činem rodiče vůči svému dítěti, mezi něž zejména náleží trestný čin opuštění dítěte (§ 212 TrZ), týrání svěřené osoby (§ 215 TrZ), ohrožování výchovy mládeže (§ 217 Trz) a pohlavní zneužívání (§ 242 TrZ); a dále činem jinak trestným⁶³ dítěte mladšího patnácti let, pokud rodič své dítě použil jako „nástroj“ ke spáchání trestného činu nebo se dopustil trestného činu v postavení spolupachatele, návodce či pomocníka k provinění spáchanému jeho dítětem.

Uvedené skutky či i pravomocná rozhodnutí trestního soudu však ještě samy o sobě ztrátu rodičovské zodpovědnosti nepůsobí.⁶⁴

⁶¹ Pérez Martín, A. J.: Derecho de familia, editorial LEX NOVA, S. A., Valladolid, 1999, str. 597

⁶² Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 156

⁶³ Od nabytí účinnosti zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), v platném znění, by bylo vhodnější používat novou terminologii, kterou zákon vymezuje v § 2 písm. a) – provinění, čin jinak trestný, ačkoli ji zákon o rodině dosud nepřevzal.

⁶⁴ Knappová, M. – Švestka, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002, str. 115

15. Další zásahy do vztahu rodiče a dítěte

15.1. Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je pojímán jako institut náhradní rodinné výchovy a odborná literatura ho charakterizuje jako institut „překlenovací“, na rozdíl od pěstounské péče, která je charakterizována jako dlouhodobá forma náhradní rodinné výchovy. Při úvahách soudu i orgánu sociálně-právní ochrany, který z těchto institutů by byl pro nezletilé dítě vhodnější, je třeba vycházet zřejmě z následujícího. Jestliže je zde zájem na zachování vazeb mezi dítětem a jeho rodiči, resp. je předpoklad, že později se rodiče budou moci ujmout péče o nezletilého, je nejvhodnější svěřit dítě do výchovy příbuzným nebo blízkým osobám podle ustanovení § 45 ZoR. V opačném případě je vhodnější institut pěstounské péče.⁶⁵

Svěření nezletilého dítěte do výchovy jiného občana než rodiče (§ 45 odst. 1 ZoR) je výjimkou ze zásady, že výchova nezletilého rodiče je především úkolem rodičů. Musí být vždy opřeno o pečlivé a spolehlivé objasnění všech okolností, jež svědčí pro závěr, že žádný z rodičů není s to náležitým způsobem zajistit řádnou výchovu dítěte (R 64/68).

Státní orgány zasahují do vztahu rodiče a dítěte s cílem zajistit blaho dítěte, jestliže existují subjektivní či objektivní důvody, které brání rodičům ve výchově dítěte.

Dítě je svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže poskytuje záruky řádné výchovy a se svěřením souhlasí. Je samozřejmé, aby se jednalo o osobu bezúhonnou a se způsobilostí k právním úkonům v plném rozsahu. Zákon výslovně preferuje příbuzné dítěte, ačkoli z dikce „dá přednost zpravidla“ vyplývá, že nikoli absolutně. Dítě tedy může být svěřeno do výchovy především osobě, ke které má citový vztah, tj. např. příbuznému (prarodiči, tetě, staršímu zletilému sourozenci) nebo osobě blízké (např. pozůstalému manželovi matky, který není otcem dítěte). Dítě může být svěřeno i do výchovy osoby cizí.⁶⁶

Nezletilé dítě může být svěřeno nejen do individuální výchovy, a to buď do výchovy osamělé osoby, nebo jednoho z manželů, ale i do společné výchovy, to však

⁶⁵ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 161

pouze manželům. Interpretací pomocí argumentu per eliminationem lze dojít k závěru, že zákon nepřipouští, aby dítě bylo svěřeno do společné péče osobám žijícím ve svazku podobném manželství (ať už osob stejného, nebo rozdílného pohlaví). Norma má kogentní charakter.⁶⁷ Smrtí jednoho z manželů dojde k zániku společné výchovy dítěte manželi a dítě zůstává v individuální výchově pozůstalého manžele bez nutnosti rozhodování soudu v této věci. V případě, že dojde k rozvodu manželství manželů, kteří mají dítě ve společné výchově, tato výchova trvá nadále i po právní moci rozsudku soudu o rozvodu.

Obsah právního vztahu fyzické osoby a dítěte není stanoven zákonem, musí ho vymezit soud v každém konkrétním případě.

Svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče dochází k faktickému omezení práv a povinností rodičů, jež jsou obsahem rodičovské zodpovědnosti, avšak rodiče zůstávají i nadále zákonnými zástupci dítěte a rozhodují o jeho výchově v nejširším slova smyslu, zastupují ho a spravují jeho majetek. Rodiče tedy i nadále mají rodičovskou zodpovědnost, pokud se zde neuplatnil některý ze zásahů do ní dle § 44 ZoR, ale její výkon je fakticky omezen. Vyživovací povinnost rodičů k dětem zůstává zachována. Ve věcech, které byly svěřeny soudem do působnosti jiné fyzické osoby než rodiče, rozhoduje tato fyzická osoba.

Za situace, kdy otec dítěte (který je zároveň jeho zákonným zástupcem), který nebyl zbaven rodičovských práv (rodičovské zodpovědnosti), a osoba, které bylo dítě svěřeno do výchovy podle § 45 odst. 1 ZoR a která je podle soudního rozhodnutí oprávněna dítě zastupovat jen běžných záležitostech, nelze v žádném případě ani analogicky dovodit, že by zde byly dvě osoby v „postavení rodičů“, které by byly oprávněny zastupovat nezletilé dítě v podstatných záležitostech. Při smrti jednoho z rodičů je pak nositelem rodičovské zodpovědnosti druhý rodič, který pak práva a povinnosti z ní vyplývající vykonává v plném rozsahu sám, přičemž je fakticky omezen pouze v rozsahu, ve kterém tato práva náleží jiné osobě, například té, která má dítě svěřeno do výchovy podle § 45 ZoR. Analogická aplikace § 49 ZoR na takto jištěný skutkový stav věci je nejen v extrémním nesouladu s tímto zjištěným skutkovým stavem, ale ve svém důsledku znamená porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 LPS (II ÚS 157/01).

⁶⁶ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 161

⁶⁷ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 162

15.2. Pěstounská péče

Pěstounskou péči lze v současné době chápat jako zvláštní formu státem zprostředkované, řízené a kontrolované náhradní výchovy v rodině nebo v prostředí rodinu připomínajícím, zabezpečovanou též ze strany státu hmotnou podporou. Hlavním účelem pěstounské péče je zajistit dítěti osobní péči podobnou péči v přirozené rodině. Je-li dítě svěřeno do pěstounské péče, nedochází k začlenění dítěte do nové rodiny tak, jak je tomu u osvojení. Dítěti se ze zákona nemění ani jméno a příjmení. Rodičům zpravidla zůstává zachována rodičovská zodpovědnost, zásadně se se svým dítětem mohou stýkat, samozřejmě mají k dítěti vyživovací povinnost. Vazby v širší rodině, tj. zejména na sourozence, prarodiče, strýce a tety, zůstávají rovněž zachovány, včetně dědického práva.⁶⁸

Pěstounskou péči lze s ohledem na dominanci veřejnoprávních prvků považovat za veřejnoprávní institut, ale základní úprava se nachází v zákoně o rodině. Tzv. kolektivní pěstounská péče je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.

Základní povinností pěstouna je o dítě osobně pečovat. Tím se rozumí, mít dítě u sebe, zajistit péči o jeho osobu po všech stránkách a výchova v užším smyslu. Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Pěstounovi nevznikají práva a povinnosti tvořící obsah rodičovské zodpovědnosti, není tedy zákonným zástupcem dítěte. Práva a povinnosti rodičů mu vznikají jen v přiměřeném rozsahu, tedy v tom rozsahu, v jakém je fakticky omezen výkon rodičovské zodpovědnosti rodičů. Jedná se především o výchovu dítěte v užším slova smyslu (právo mít dítě u sebe, osobně o něj pečovat, rozhodovat o běžných věcech), o právo zastupovat dítě v běžných věcech a o právo spravovat jeho jmění také pouze v běžných otázkách. Tato práva jsou výlučná.⁶⁹

Rodiče dítěte, kteří nebyli zbaveni své rodičovské zodpovědnosti, nebo jim nebyla pozastavena, jsou zákonnými zástupci dítěte. Rozhodují o podstatných záležitostech týkající se dítěte. Naproti tomu pěstounovi náleží rozhodovat a zastupovat dítě v běžných věcech, v tomto okruhu tedy rodiče právo tak činit nemají. V této souvislosti je možný vznik poněkud problematické situace, kdy rodič jako

⁶⁸ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 170

⁶⁹ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 181

zákonný zástupce by měl rozhodnout v podstatné záležitosti, ale je nečinný. Pěstoun sám rozhodovat nemůže, neboť mu v podstatné záležitosti tak činit nepřísluší. Řešením je podnět pěstouna k ustanovení opatrovníka ad hoc ve smyslu ustanovení § 83 ZoR. Zákon také umožňuje pěstounovi, aby v případě, že se domnívá, že rozhodnutí zákonného zástupce v podstatné věci není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu. Soud v případě zjištění nesouladu rozhodnutí zákonného zástupce se zájmem dítěte, může jeho rozhodnutí nahradit. Zákon tak umožňuje pěstounovi jako osobě, která dítě dobře zná, aby uplatnil svou představu o nejlepším zájmu dítěte. Rodiče dále spravují majetek dítěte a mají právo výchovy v širším smyslu. Rodičům je zachována vyživovací povinnost.

Není vyloučeno právní úpravou, aby došlo k úpravě styku mezi rodiči a dítětem svěřeném do pěstounské péče.

15.3. Ústavní výchova

Ústavní výchova je formou náhradní kolektivní výchovy.

Soud může nařídit ústavní výchovu tehdy, jestliže:

- a) je výchova dítěte vážně ohrožena,
- b) je výchova dítěte vážně narušena a současně jiná výchovná opatření nevedla k nápravě,
- c) z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit (v tomto případě není předpokladem uplatnění jiných výchovných opatření).⁷⁰

Za závažné ohrožení výchovy dítěte je třeba považovat takový stav, který v sobě zahrnuje reálnou možnost narušení výchovy dítěte. Ústavní výchova nařízená z tohoto důvodu je opatřením především preventivního charakteru. Jiné závažné důvody, na základě nichž lze nařídit ústavní výchovu, mohou spočívat jak u dítěte samotného (např. jestliže jeho výchova bude v důsledku duševní poruchy vyžadovat zvláštní úpravu), tak u rodičů (ve formě objektivních překážek, pro které nebudou moci výchovu dítěte zabezpečit, jako např. dlouhodobé onemocnění, výkon trestu odnětí svobody apod.). V tomto případě nemusí předcházet jiná výchovná opatření, zejména jestliže by nevedla k nápravě a mohla by znamenat ohrožení výchovy nezletilého dítěte. Jestliže je to v zájmu nezletilého dítěte nutné, může soud nařídit

⁷⁰ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 191

ústavní výchovu i v případě, když jiná výchovná opatření nepředcházela. Takový postup je odůvodněn snahou o co nejrychlejší vytvoření prostředí pro řádnou výchovu nezletilce (R 45/1986).

V případě vážného narušení výchovy dítěte plní nařízení ústavní výchovy již funkci nápravnou.

Rodinněprávní vztah rodič – dítě zůstává zachován i tehdy, jestliže je nad nezletilým dítětem nařízena ústavní výchova. Ačkoli jsou rodiče fakticky omezeni v právech a povinnostech vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti (zejména proto, že nemohou mít dítě u sebe), jsou zásadně i nadále zákonnými zástupci nezletilého dítěte a dítě zastupují a spravují jeho jmění (§ 31 ZoR), nebylo-li stanoveno jinak (§ 44 ZoR). Rodiče mají k dítěti vyživovací povinnost.⁷¹

Podobně jako ústavní výchova je i **ochranná výchova** formou náhradní kolektivní výchovy. Ta je nařizována podle ustanovení § 22 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění. Soud v konkrétní věci musí zkoumat, zda nepostačuje forma ústavní výchovy podle ZoR. Ochranná výchova může být soudem přeměněna na ústavní. I během ochranné výchovy dochází k faktickému omezení v právech a povinnostech vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti.

15.4. Předběžná opatření

Jedná se o zvláštní opatření soudu, které zasahuje do výkonu práv a povinností rodičů bezprostředně, aniž by ve věci již proběhlo řádné řízení. Občanský soudní řád v § 76a upravuje zvláštní typ předběžného opatření, to se výlučně týká ochrany zájmů nezletilých dětí, jestliže řešení nepříznivé situace, v níž se nacházejí, nesnese jakýkoli odklad. Předběžné opatření se použije ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny (76a odst. 1 OSŘ).

Posléze uvedený důvod dopadá na případy, kdy o dítě rodiče nebo jiné osoby sice pečují, ale jde o péči tak nedostatečnou, že dítěti hrozí vážná újma na životě nebo zdraví, popřípadě že je takovou péčí vážně narušen nebo ohrožen příznivý

⁷¹ Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2005, str. 195

vývoj dítěte. Předpokladem pro nařízení tohoto předběžného opatření současně je, aby tu byla tak naléhavá potřeba rychlého operativního zákroku, kterou nelze vyřešit nejen rozhodnutím ve věci samé (rozsudkem o výchově dítěte), ale ani nařízením předběžného opatření podle § 76 odst. 1 písm. b) OSŘ.⁷²

Na základě druhého výše zmíněné předběžné opatření podle § 76 odst. 1 písm. b) OSŘ může být také nařízeno, aby dítě bylo předáno do péče určité osoby, ale oba instituty se liší zejména v následujícím:

a) předběžné opatření podle ustanovení § 76a OSŘ lze nařídit pouze z důvodů v něm uvedených,

b) předběžného opatření dle § 76a OSŘ se užije jen tehdy, jestliže řešení nepříznivé situace nesnese jakýkoli odklad, musí být bezodkladně vykonáno.

K návrhu na předběžné opatření dle § 76a OSŘ je legitimována obec s rozšířenou působností. Soud není návrhem vázán. O návrhu rozhodne bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od jeho podání.

Vykonatelnost předběžného opatření podle § 76a OSŘ nelze s ohledem na jeho povahu a na naléhavost jeho bezodkladného výkonu vázat na jeho doručení účastníkům. Bylo proto stanoveno, že je vykonatelné vyhlášením usnesení; je vykonatelné, jakmile bylo usnesení vyhotoveno.⁷³

⁷² Bureš, J. – Drápal, L. – Krčmář, Z. – Mazanec, M.: Občanský soudní řád – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 233

⁷³ Bureš, J. – Drápal, L. – Krčmář, Z. – Mazanec, M.: Občanský soudní řád – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2003, str. 226

16. Evropský soud pro lidská práva

Vzhledem k tomu, že na Českou republiku, stejně jako na Španělsko, jako smluví státy Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, se vztahuje působnost Evropského soudu pro lidská práva, bylo by vhodné se zmínit i ochraně práv z této úmluvy vyplývající a týkající se ochrany rodiny.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv byla přijata v Římě v roce 1950. Španělsko ji ratifikovalo v roce 1979 a téhož roku nabyla účinnosti, Česká republika se k Úmluvě připojila o více jak deset let později a účinnosti nabyla v roce 1992.

Evropský soud pro lidská práva byl ustaven na základě Protokolu č 11. Jedná se o stálý soudní orgán, tvořený soudci, jejichž počet odpovídá počtu členských států Rady Evropy. Soudci jsou voleni Parlamentním shromážděním Rady Evropy na dobu šesti let, ale mohou být zvoleni znovu. Aby byla zajištěna jejich nezávislost, nesmějí vykonávat již žádnou jinou funkci. Soud sídlí ve Štrasburku.

Soud je oprávněn projednávat a rozhodovat spory jednak mezi smluvními stranami a jednak spory mezi jednotlivcem, nevládní organizací nebo skupinami osob na jedné straně a smluvní stranou na straně druhé. V roce 2000 vydal soud 447 rozsudků. Vedle toho může soud na žádost Výboru ministrů vydat poradní posudky o právních otázkách, které se týkají výkladu Úmluvy a protokolů k ní připojených.⁷⁴

Stížnost podaná k tomuto soudu musí splňovat řadu požadavků, jinak je zamítnuta z důvodu nepřijatelnosti. Stížnost nesmí být podána anonymně, může být podána až po vyčerpání všech možných vnitrostátních právních prostředků nápravy, ve stanovené lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné vnitrostátní rozhodnutí, nesmí se jednat o stížnost v podstatě stejnou, která byla soudem již projednána, nesmí být podána k jinému mezinárodnímu orgánu sloužícímu k řešení sporů, nesmí být neslučitelná s ustanoveními Úmluvy a nesmí být zjevně neopodstatněná, zneužívat práva na stížnost. Rovněž nesmí být urážlivě formulována.

Evropský soud pro lidská práva může vynést odsuzující rozsudek státu a přiznat jednotlivci právo na spravedlivé odškodnění. Zmíněné rozsudky vyhlášené v prvním stupni mohou být předmětem mimořádného opravného prostředku k soudu samému, v neprodloužitelné lhůtě tří měsíců. Uplynutím této lhůty nabývají konečného charakteru, zavazují státy a musejí být jimi vykonány. Při výkonu těchto

rozhodnutí požívají státy široké diskreční pravomoci. Výbor ministrů vykonává dohled nad formou, kterou státy tyto rozsudky vykonávají.⁷⁵

Z pohledu mé tematiky rodičovské zodpovědnosti je nejpodstatnějším ustanovením čl. 8 Úmluvy, jež garantuje právo na soukromý a rodinný život.

Rodinný život ve smyslu článku čl. 8 Úmluvy se neomezuje jen na vztahy mezi rodiči a nezletilými dětmi, nýbrž zahrnuje i vztahy vzdálenějších členů rodiny. Soud ve věci *Marckx v. Belgie* č. 2 stanovil, že vnitrostátní právní systém musí členům společnosti „umožnit vést normální rodinný život“ a zajistit, aby se rodinné vztahy mezi jednotlivými členy rodiny normálně rozvíjely. Tedy tam, kde existují biologické vztahy, lze předpokládat, že existuje rodinný život ve smyslu čl. 8 Úmluvy. V každém případě však vztahy – mají-li být pokládány za rodinné – musí být dostatečně pevné, což však nevyžaduje např. společné bydlení jednotlivých osob, které patří do stejné rodiny. Stát má i zde pozitivní povinnost vůči jednotlivcům a umožnit jim vést normální rodinný život, tedy snažit se zejména udržet soulad mezi členy rodiny, a poskytnout nezbytnou pomoc nezletilému dítěti, aby se začlenilo do rodiny.⁷⁶

Obsah a výklad termínu „rodinný život“ však stále podléhá vývoji prostřednictvím judikatury soudu.

Závěrem lze říci, že Evropská úmluva lidských práv přispívá k harmonizaci právních úprav jednotlivých států, neboť, jak vyplývá z principů mezinárodního práva veřejného, státy se nemohou dovolávat při neplnění svých mezinárodněprávních závazků ustanovení vnitrostátní právní úpravy, která je v rozporu s těmito závazky. Státy tedy musí uvádět svou vnitrostátní právní úpravu do souladu se svými mezinárodněprávními závazky, jinak nesou za toto své chování mezinárodněprávní odpovědnost. Evropský soud pro lidská práva pak sjednocuje výklad pojmů v Úmluvě užitých, odstraňuje pochybnosti ohledně aplikace Úmluvy a umožňuje napravit selhání států při ochraně práv Úmluvou zaručených. Tím celý tento mechanismus ochrany lidských práv sblíží rozdílné právní řády jednotlivých států, které se mu dobrovolně podřídily.

⁷⁴ Potočný, M. – Ondřej, J.: *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část*, C. H. Beck, Praha, 2002, str. 82

⁷⁵ Díez de Velasco, M.: *Instituciones de derecho internacional público*, editorial Tecnos, Madrid, 2004, str. 616

⁷⁶ Hubálková, E.: *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika – Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*, Linde Praha, a. s., 2003, str. 212

17. Závěr

Předložená diplomová práce si kladla za cíl především analyzovat současnou právní úpravu institutu rodičovské zodpovědnosti. Diplomová práce je členěna do jednotlivých kapitol. Jedna z nich je věnována historickému exkurzu s cílem ukázat, jakým vývojem se ubíral tento institut a jakým způsobem se měnil vzájemný vztah jeho subjektů od úplného popření subjektivity osob podléhajících otcovské moci římského otce až po rovnoprávný vztah subjektů rodič, resp. rodiče, a dítě dnešní právní úpravy. Zbývající kapitoly jsou již věnovány úpravě současné, především interpretaci konkrétních ustanovení zákona o rodině a některých jiných právních předpisů dotýkající se této problematiky. Z důvodu velkého významu Evropského soudu pro lidská práva pro ochranu lidských práv, včetně práva na rodinný život, byla věnována jedna z kapitol i této instituci, a to zejména proto, že Česká republika je vázána jeho rozsudky, přičemž se jedná o nejvyšší garanci práv jednotlivce.

Závěrem bych se ráda zmínila o plánované budoucí úpravě institutu rodičovské zodpovědnosti a nastínila, kudy se hodlá tato úprava ubírat.

V souvislosti s plánovanou rekodifikací se plánuje opětovné zařazení rodinného práva do občanského zákoníku. Jak konstatuje důvodová zpráva, pojetí oddělené úpravy rodinného práva v samostatném zákoně o rodině „bylo možné za situace, kdy rodina sehrávala úlohu spotřebního společenství a kdy měl stát ambici získat a udržet si na život rodiny rozhodující vliv“. Zařazení rodinného práva do občanských kodexů je zcela běžné ve většině evropských států včetně Španělska.

Pojem rodičovské zodpovědnosti by měl být vystřídán pojmem novým – rodičovské povinnosti a práva. Tento pojem je považován za přesnější a pro laickou veřejnost srozumitelnější. Obsah těchto pojmů je však v podstatě shodný, bude se tedy jednat o změnu spíše terminologického charakteru.

Nová právní úprava se snaží o větší preciznost, např. přímo v textu zákona zdůrazňuje vzájemnost povinností a práv ve vztahu rodiče a děti. V doposud platné právní úpravě takto vzájemná práva a povinnosti precizována nejsou, byť je možno je z dikce zákona dovodit. V nové právní úpravě tak bude akcentován vztah rodič – dítě jako vztah dvou rovnoprávných subjektů, přičemž se snad definitivně tímto způsobem podaří vymítit ve společnosti často přetrvávající nazírání na dítě jako pouhý objekt výchovy. Tím by se snad postupem času mohl stát přístup k dětem demokratičtější.

Účelem povinností a práv rodičů k dítěti je zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte (§ 727 odst. 3). Podle důvodové zprávy se má stát toto ustanovení právním vykládacím pravidlem: „Ize totiž říci, že nenaplnuje-li výkon povinností a zejména práv rodičů k dítěti právě tento zákonný účel, pak jde o protiprávní chování, o zneužití práv atd. a nabízí se použití adekvátní sankce.“

Zákoník si klade za cíl více upevnit práva dětí. Stanoví soudu povinnost poskytnout před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a tento svůj názor sdělit. Nová úprava tedy zdůrazňuje právo dítěte na informaci. Důvodová zpráva plánovaný stav charakterizuje takto, „dítěti se musí dostat relevantní informace, tj. informace kvantitou a kvalitou dostačující k tomu, aby si dítě, o němž má být rozhodováno a které je třeba před tímto rozhodnutím vyslechnout, mohlo vytvořit vlastní (informovaný) názor (o dané záležitosti) a tento názor (decizivnímu orgánu) sdělit. Zajisté ne každé dítě je schopno s relevantní informací náležitě naložit – přijmout ji, popřípadě vytvořit si vlastní názor, eventuálně tento názor sdělit. V takovém případě se orgánu, který v takové věci rozhoduje, ukládá, aby informoval a posléze vyslechl osobu, která je způsobilá (schopná) zájmy dítěte ochránit; je ovšem třeba, aby zájmy této osoby nebyly v rozporu se zájmy dítěte (popř. aby ani nehrozil rozpor v jejich zájmech).“ Názoru dítěte má být věnována patřičná pozornost. Bude se vycházet z předpokladu, že dítě starší dvanácti let je vždy schopno informaci obdržet a vytvořit si vlastní názor, který je také schopno sdělit.

Je samozřejmé, že rodičovské povinnosti a práva náležejí oběma rodičům, ledaže jich byl zbaven nebo zbaven svéprávnosti.

Svéprávnost je pojmem, který se do našeho právního řádu opět vrací. Byl opuštěn zákoníkem z roku 1964 z ideologických důvodů. Nový občanský zákoník, pokud bude v této podobě přijat, bude rozlišovat svéprávnost a zletilost. Důvodová zpráva oba pojmy vymezuje takto: „zletilosti nabývá člověk dosažením osmnácti let věku. Rozlišení osob na zletilé i nezletilé se tedy pojí s jediným kritériem, kterým je dosažení určitého věku. Naproti tomu svéprávnost je schopnost samostatně právně jednat, vlastním jednáním nabývat subjektivní práva a povinnosti.“ Svéprávnosti lze nabýt: a) zletilostí,

b) emancipací,

c) sňatkem.

Výkon rodičovských povinností a práv nezletilého rodiče, který dříve uzavřením manželství nenabyl plné svéprávnosti, je až do doby, kdy nabude plnou svéprávnost, pozastaven; to neplatí o výkonu povinnosti a práva péče o dítě, ledaže soud vzhledem k osobě rodiče rozhodne, že výkon také této povinnosti a tohoto práva se pozastavuje až do doby, kdy rodič nabude plnou svéprávnost (§ 739 odst. 1). V tomto směru dochází k významné změně, neboť na základě dosud platné právní úpravy může být rodičovská zodpovědnost ve vztahu péče o dítě přiznána pouze soudem. Naproti tomu budoucí úprava přiznává rodiči ze zákona rodičovské povinnosti a práva, ale uplatní se zde nevyvratitelná právní domněnka, že tato práva a povinnosti rodiče jsou pozastavena až do doby, kdy nabude plnou svéprávnost. Pozastavení se však nevztahuje na výkon povinnosti a práva péče o dítě, ledaže soud rozhodne jinak. Myslím si, že toto ustanovení je spravedlivější vůči nezletilým rodičům než stávající právní úprava a je správným krokem k řešení dané problematiky.

Nová právní úprava také zohlednila stávající právní praxi a judikaturu, jak je možné sledovat v ustanovení § 748 odst. 2, které přímo stanoví, co se bude napříště považovat vždy za významnou záležitost (podstatnou věc dle platné úpravy).

Ohledně podmínek ustanovení poručníka, resp. opatrovníka, se budoucí právní úprava zásadně od stávající lišit nebude, změny mají pouze formulační charakter.

Budoucí právní úprava se rozhodla řešit přímo v textu zákona otázky jednání třetí osoby vůči dítěti zastoupenému rodičem, resp. rodiči, a otázku posouzení dobré víry dítěte a jeho vědomosti o nějaké záležitosti nebo skutečnosti.

Zadržuje-li jiná osoba dítě protiprávně, mají rodiče právo žádat, aby jim dítě předala; to platí i mezi rodiči navzájem. Obdobné právo má každý, kdo o dítě oprávněně pečuje (§ 753). Obsah tohoto ustanovení je dnes dovozován výkladem a obtíže, které tento stav provázejí, se rozhodl řešit nový zákoník výslovnou úpravou, která by měla těmto obtížím předejít.

Nově zákon dále stanoví, že soud může v rozhodnutí o úpravě styku rodiče s dítětem stanovit podmínku styku. Takovou podmínkou může být např. místo styku.

Právní úprava zastoupení dítěte rodiči zůstává ve své podstatě upravena obdobně. Významným z hlediska změn je ustanovení § 764, které stanoví, že pokud se rodiče nedohodnou, který z nich dítě při jednání zastoupí, rozhodne na návrh rodiče soud, a to nejen v otázce, který z rodičů bude za dítě právně jednat, ale i jakým způsobem.

Nově je upravena také otázka možnosti zastoupení dítěte, resp. rodičů zastupujících dítě v jeho právním jednání. Tato otázka je dnes řešena obecnými právními pravidly. Samo dítě by podle budoucí úpravy mohlo uzavřít smlouvu o zastoupení, to by však nemělo vliv na jeho zákonné zastoupení rodiči. Pokud by nedošlo ke shodě mezi smluvním a zákonným zástupcem, rozhodl by soud se zřetelem na zájem dítěte.

V souvislosti s problematikou zastoupení nezletilého dítěte jeho zákonnými zástupci by bylo na tomto místě také vhodné se zmínit o nové právní úpravě způsobilosti nezletilých k právním jednáním. Podle důvodové zprávy se vzorem pro úpravu této tematiky stal zejména zákoník německý a nizozemský a vrací se ke koncepci částečné svéprávnosti nezletilých. Jak uvádí důvodová zpráva, „základní myšlenka osnovy se opírá o fakt, že zákonní zástupci, zpravidla tedy rodiče, jsou ti, kdo nezletilého nejlépe znají a spolu s ním dokáží nejlépe posoudit jeho rozum, vůli a další individuální schopnosti. Proto se navrhuje stanovit, že souhlasí-li zákonný zástupce, aby nezletilý něco učinil, ať již se bude jednat o jednotlivý čin nebo i o komplex jednání, tentokrát ale vždy vztahený k určitému konkrétnímu účelu, má nezletilý bez dalšího způsobilost v těchto záležitostech právně jednat. Navrhované opatření sleduje zejména ochranu třetích osob. Oboje se však váže na podmínku, že povolení k těmto aktivitám a charakter (náročnost a rozsah) jednání nezletilého nevybočují z mezí zvyklostí společenského života.“

V úpravě péče o jmění dítěte je novým prvkem povinnost rodičů finanční prostředky, o nichž se předpokládá, že nebudou zapotřebí ke krytí výdajů souvisejících s majetkem dítěte, bezpečně uložit. Bezpečné uložení lze chápat jako uložení peněz bez dalšího v peněžním ústavu, ale jak důvodová zpráva zdůrazňuje, „může a dokonce by mělo vyjadřovat i zásadu, že peníze mají nést zisk, tj. „že mohou a měly by být rovněž bezpečně investovány.“

Nový zákoník vytváří nový princip, že disponují-li rodiče s majetkovými právy a povinnostmi dítěte, potřebují souhlas soudu. Výjimku představují jednání běžná nebo obvyklá, důvodová zpráva zde např. uvádí platby pojistného a běžné udržovací náklady a jednání sice výjimečná, ale dotýkající se pouze nepatrné majetkové hodnoty.

Novinkou je také zánik povinnosti a práva pečovat o jmění dítěte prohlášením konkursu na majetek rodiče.

Rodiče budou povinni svou správu jmění dítěte vyúčtovat, ledaže se dítě s nimi dohodne, že vyúčtování nebude žádat. Rodiče budou mít nově právo, žádat náhradu nákladů, které jim vznikly při správě jmění a v souvislosti s jeho správou, a také přiměřenou odměnu, byla-li správa jmění značně obtížná, oni ji řádně vykonávali a výnos jmění to umožní.

Opatrovníkovi pro správu jmění bude přiznána možnost odečíst si z výnosu jmění dítěte potřebné náklady souvisící s jeho správou, dosud právní úprava přiznává opatrovníkovi právo na úhradu nutných nákladů. V případě, že na pokrytí potřebných nákladů bude stačit výnos jmění dítěte, bude moci si je odečíst opatrovník sám, v případě, že by výnos nebyl dostačující k jejich úhradě, bude se moci obrátit na soud, který by mohl rozhodnout o zásahu do majetkové podstaty.

Je otázkou, do jaké míry projde budoucí občanský zákoník v předkládané podobě legislativním procesem. Z celkového pohledu si myslím, že nová právní úprava se snaží o větší upevnění ochrany dítěte. Budoucí praxe však ukáže, zda nová právní úprava byla vykročení správným směrem.

18. Použitá literatura

Monografie a komentáře:

1. Berger, V.: Judikatura Evropského soudu pro lidská práva, IFEC, s. r. o., Praha, 2003
2. Bureš, J. – Drápal, L. – Krčmář, Z. – Mazanec, M.: Občanský soudní řád – Komentář, C. H. Beck, Praha, 2003
3. Díez de Velasco, M.: Instituciones de derecho internacional público, editorial Tecnos, Madrid, 2004
4. Díez - Picazo, L. y Gullón, A.: Sistema de derecho civil – Derecho de familia – Derecho de sucesiones, editorial Tecnos, Madrid, 2003
5. Holub, M. – Nová, H. – Hyklová, J.: Zákon o rodině – Komentář a předpisy souvisící, Linde Praha, a. s., 2005
6. Hrušáková, M. a kolektiv: Zákon o rodině – Komentář, C.H. Beck, Praha, 2005
7. Hrušáková, M. – Králíčková, Z.: České rodinné právo, Masarykova univerzita Brno a nakladatelství Doplněk, Brno, 1998
8. Hubálková, E.: Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika – Judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva, Linde Praha, a.s., 2003
9. Kincl, J. – Urfus, V.: Římské právo, Panorama, Praha, 1990
10. Knappová, M. – Švestka, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, ASPI Publishing, s. r. o., Praha, 2002
11. Lete del Río, J. M.: Derecho de la persona, editorial Tecnos, Madrid, 2000
12. Malý, K. a kolektiv: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha, a. s., 1999
13. Moreno Quesada, B. y otros: Curso de derecho civil IV – Derecho de familia y sucesiones, Tirant Lo Blanch, Valencia, 2003
14. Pérez Martín, A. J.: Derecho de familia, editorial LEX NOVA, S. A., Valladolid, 1999
15. Potočný, M. – Ondřej, J.: Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část, C. H. Beck, Praha, 2002
16. Radvanová, S. – Zuklínová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, C. H. Beck, Praha, 1999

17. Sierra Gil de la Cuesta, I. y otros.: Comentario del código civil, editorial Bosch, A. S., Barcelona, 2000

Články:

18. Haderka, J.: Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině z r. 1998, Právní praxe, roč. 46, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1998
19. Haderka, J.: Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., Právní praxe, roč. 46, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1998
20. Hrušáková, M.: Správa jmění dítěte, Rodinné právo, č. 5/1999
21. Macháčková, L.: Institut opatrovnictví podle zákona o rodině, Právo a rodina, č. 3/2002
22. Nová, H.: Poznatky z praktické aplikace zákona o rodině, Právní praxe, roč. 47, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1999
23. Novotná, V.: Směrem ke společnosti přátelské dětem, Rodinné právo, č. 9/1999
24. Radvanová, S.: Stav české rodiny a rodinného práva v současné době, Právní praxe, roč. 47, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, Praha, 1999
25. Radvanová, S.: Výkon rodičovských práv, Právo a rodina, č. 4/2001

19. Obsah

1. Úvod	1
2. Úvodem ke španělské právní úpravě	2
3. Historický exkurz	4
4. Pojem rodičovské zodpovědnosti	8
5. Práva dítěte	12
6. Právní úprava výchovy dítěte	15
7. Zastupování dítěte	21
8. Správa jmění dítěte	24
9. Opatrovník pro správu jmění	27
10. Výkon rodičovské zodpovědnosti	30
10.1. VÝKON RODIČOVSKÉ ZODPOVĚDNOSTI VE VZTAHU K DÍTĚTI	30
10.2. VZÁJEMNÝ VZTAH RODIČŮ PŘI VÝKONU RODIČOVSKÉ ZODPOVĚDNOSTI	30
10.3. VÝKON RODIČOVSKÝCH PRÁV VE VZTAHU KE TŘETÍM OSOBÁM	34
11. Výkon rodičovské zodpovědnosti po rozvodu manželství	35
12. Výchovná opatření	38
13. Zásahy do rodičovské zodpovědnosti	40
13.1. POZASTAVENÍ VÝKONU RODIČOVSKÉ ZODPOVĚDNOSTI	40
13.2. OMEZENÍ RODIČOVSKÉ ZODPOVĚDNOSTI	41
13.3. ZBAVENÍ RODIČOVSKÉ ZODPOVĚDNOSTI	42
14. Rodičovská zodpovědnost a trestné činy	45
15. Další zásahy do vztahu rodiče a dítěte	46
15.1. SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO VÝCHOVY JINÉ FYZICKÉ OSOBY NEŽ RODIČE	46
15.2. PĚSTOUNSKÁ PÉČE	48
15.3. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA	49
15.4. PŘEDBĚŽNÁ OPATŘENÍ	50
16. Evropský soud pro lidská práva	52
17. Závěr	54
18. Použitá literatura	59
19. Obsah	61